

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

ครุฑมณีปัญญาไทย รุ่นที่ ๑
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

๓๓๑.๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

๓๖๕๑ค

ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กรุงเทพฯ : สกศ., ๒๕๔๔.

๑๑๘ หน้า

ISBN : 974-241-216-2

๑. ครูภูมิปัญญาไทย - ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๒. ชื่อเรื่อง

ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สิ่งพิมพ์ สกศ.

อันดับที่ ๘๔/๒๕๔๔

จำนวนพิมพ์

๒,๐๐๐ เล่ม

ISBN

974-241-216-2

จัดพิมพ์และเผยแพร่

กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ถนนสุขุมวิท เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทร. (๐๒) ๖๖๘-๗๑๒๓ ต่อ ๒๓๒๒, ๖๖๘-๗๗๓๕

โทรสาร (๐๒) ๖๖๘-๗๒๗๕

Web Site : <http://www.onec.go.th>

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

โทร. (๐๒) ๕๓๐๐๓๕๘-๖๔, ๕๓๐๐๓๖๗-๗๓

โทรสาร ๕๓๕๓๒๑๕

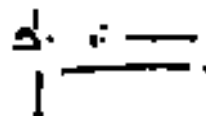
คำนำ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้จัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ในการจัดการศึกษา โดยมีเป้าหมายหลักสำคัญที่จะนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นฐานสำคัญของการเรียนรู้คุณค่าความเป็นไทยในด้านต่างๆ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแล้วเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ ไว้ ๕ ด้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ

เพื่อเป็นการยกย่องผู้ทรงภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของไทยที่ได้ต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคนานัปการสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย ปรับประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเพื่อเอาชนะความทุกข์ยากให้สอดคล้องกับยุคสมัย ทำให้ชุมชน สังคม และประเทศชาติอยู่รอดได้จนถึงปัจจุบัน โดยได้มีการอบรม สั่งสอน ถ่ายทอดความรู้เป็นสมบัติตกทอดสืบต่อกันมา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้ยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคลดังกล่าวให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติหวังว่า หนังสือ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑ ภาคตะวันออก-เฉียงเหนือ ซึ่งมีประวัติชีวิต ผลงานและองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ จะเป็นแรงผลักดันให้ทุกส่วนในสังคม ร่วมมือกันส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึงในทุกท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิรูปการศึกษาได้มีความสมบูรณ์อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในเรื่องของภูมิปัญญาไทย อันเป็นเกียรติภูมิของชาติไทยมาแต่อดีตกาล

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ครุภูมิปัญญาไทย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- นายคำเตื่อง ภาษี
- นางฉวีวรรณ พันธุ์
- นายทองคำ แจ่มใส
- นายมัน สามสี
- นายประคอง มนต์กระโทก
- นายขงยุทธ ตรีนุชกร
- นางราตรีสวัสดิ์ อุ่นทะยา
- นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว
- นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

หน้า

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ	
เรื่อง การยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑	๖
ความเป็นมา การยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทย	
ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ	
สำนักนายกรัฐมนตรี	๘
● นายคำเตื่อง ภาษี	๑๑
● นางฉวีวรรณ พันธุ์	๒๑
● นายทองคำ แจ่มใส	๓๑
● นายมัน สามสี	๔๑
● นายประคอง มนต์กระโทก	๕๓
● นายขงยุทธ ตรีนุชกร	๖๓
● นางราตรีสวัสดิ์ อุ่นทะยา	๗๑
● นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว	๘๑
● นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	๙๓
ภาคผนวก	๑๐๑
นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา	๑๐๓
บรรณานุกรม	๑๐๕
ทำเนียบและที่อยู่ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑	๑๑๑
คณะผู้จัดทำ	๑๑๘

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เรื่อง การยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการจัดทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทย โดยสรรหาบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาใน ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญาศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทย ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย นั้น

บัดนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการคัดเลือกบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ ดังนี้

๑. ครูภูมิปัญญาไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

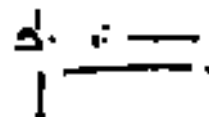
๑.๑ นายคำเตื่อง ภาษี	ด้านเกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ)
๑.๒ นางฉวีวรรณ พันธุ	ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ)
๑.๓ นายทองคำ แจ่มใส	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
๑.๔ นายประคอง มนต์กระโทก	ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ)
๑.๕ นายมัน สามสี	ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์)
๑.๖ นายยงยุทธ ตรีนุชกร	ด้านการแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพองค์รวม)
๑.๗ นางราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา	ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง)
๑.๘ นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว	ด้านเกษตรกรรม (วิถีเกษตร)
๑.๙ นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)

๒. ครูภูมิปัญญาไทยภาคเหนือ

๒.๑ พระครูพิทักษ์นันทคุณ	ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี
๒.๒ นายคำผาย นุปิง	ด้านภาษาและวรรณกรรม (การขับชอ)
๒.๓ นายคำอ้าย เดชดวงตา	ด้านศิลปกรรม (การแกะสลักไม้)
๒.๔ นายจอนิ โอโดเฮา	ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
๒.๕ นายชูศักดิ์ หาดพรม	ด้านเกษตรกรรม (เกษตรผสมผสาน)
๒.๖ นางบัวซอน ถนอมบุญ	ด้านภาษาและวรรณกรรม (การขับชอ)

๒.๗	นางประนอม ทาแปง	ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้า)
๒.๘	นางสาวศรีสวัสดิ์ คำรัมย์	ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้า)
๓. ครุภูมิปัญญาไทยภาคใต้		
๓.๑	พระครูพิพัฒนโชติ	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (ธนาคารชีวิต)
๓.๒	นายเคียง คงแก้ว	ด้านเกษตรกรรม (เกษตรยั่งยืน)
๓.๓	นายชบ ยอดแก้ว	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์)
๓.๔	นายตรีรุช พาระพัฒน์	ด้านเกษตรกรรม (สวนสมรม)
๓.๕	นายประยงค์ ธรนรงค์	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
๓.๖	นายฝาก ตรีถวัลย์	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (ระบบบัญชีชาวบ้าน)
๓.๗	นายลักย์ หนูประดิษฐ์	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์)
๓.๘	นายอัมพร ด้วงปาน	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์)
๔. ครุภูมิปัญญาไทยภาคกลางและภาคตะวันออก		
๔.๑	พระครูสุธรรมนาถ	ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพร)
๔.๒	นางเกลียว เสรีจกิจ	ด้านศิลปกรรม (เพลงพื้นบ้าน-อีแซว)
๔.๓	นายจ้อน ไทรวีมาน	ด้านศิลปกรรม (ผลิตเครื่องดนตรีไทย)
๔.๔	นายวิบูลย์ เข้มเฉลิม	ด้านเกษตรกรรม (วนเกษตร)
๔.๕	นายสำรวย มีสมชัย	ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (เครดิตยูเนียนลาดบัวหลวงพัฒนา)

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๔

(นายรุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ความเป็นมา การยกย่องเชิดชูเกียรติ
ครุภูมิปัญญาไทย
ของ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา

ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้ให้ความสำคัญในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดเรื่องดังกล่าวไว้ในมาตรา ๔๖ มาตรา ๖๕ มาตรา ๘๑ และ มาตรา ๒๘๕ นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้กำหนดให้กระบวนการเรียนรู้ ต้องส่งเสริม ศิลปะ วัฒนธรรม การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและยังกำหนดให้มีการนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความ ชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่อง เชิดชู ผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาไว้ด้วย

เพื่อให้มีการนำองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทย สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ครุภูมิปัญญาไทยเพื่อ ดำเนินการสรรหาบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญา ยกย่อง เชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทยขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นต้นมา พร้อมกันนั้นเพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่าง เป็นรูปธรรมคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา นำเสนอ คณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

ความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอด สืบต่อกันมาเพื่อให้แก้ ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่ออกมาชิ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาที่มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น

๑. **ด้านเกษตรกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ ทักษะและเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองใน สภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. **ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม** ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการ แปรรูปผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การ รวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. **ด้านการแพทย์แผนไทย** ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพ ของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่นยาจาก สมุนไพรอันมีอยู่ หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลรักษา สุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๔. **ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การ ทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

๕. **ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน** ได้แก่ ความสามารถในด้านการสะสมและบริหารกองทุนและ สวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต ความเป็นอยู่ของ สมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการ จัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดย การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

๖. **ด้านศิลปกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

๗. **ด้านภาษาและวรรณกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้าน ภาษาวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียน การสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

๘. **ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี** ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่างๆ

๕. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้ เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

ครุภูมิปัญญา

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดทำนิยามความหมายของครุภูมิปัญญา และครุภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้

ครุภูมิปัญญา หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่งด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสาน ภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน และได้รับการยกย่องให้เป็น “ครุภูมิปัญญาไทย” เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

เกณฑ์การสรรหาครุภูมิปัญญาไทย

การยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทย มีเกณฑ์การสรรหาดังนี้

๑. เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาที่ได้รับการยกย่องและยอมรับจากสังคม
๒. ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคม
๓. อบรมสั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้อง ดีงาม ให้แก่ผู้รับการ ถ่ายทอด อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจและต่อเนื่อง
๔. เป็นผู้มีศักยภาพในการจัดการเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในรูปแบบที่หลากหลาย
๕. สามารถนำความรู้และประสบการณ์มาพัฒนาสร้างสรรค์และเผยแพร่แก่สังคมส่วนรวมได้
๖. ยังคงดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ของตนอย่างต่อเนื่อง

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๔๔ จำนวน ๓๐ คน โดยได้เข้ารับพระราชทานเกียรติบัตรเชิดชู เกียรติครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ จากสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาส ราชนครินทร์ เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔ เวลา ๑๖.๐๐ น. ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพฯ

นายคำเดื่อง ภาษี

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ)

คำประกาศเกียรติคุณ
นายคำเตื่อง ภาษี
ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ)

ครูคำเตื่อง ภาษี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๕ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ เคยเผชิญกับความล้มเหลวหลายครั้งในการทำเกษตรกรรมไร้อ้อย ได้นำความผิดพลาดในอดีตมาทบทวนหาสาเหตุของปัญหา จากนั้นเริ่มศึกษาธรรมชาติอย่างใกล้ชิดจนค้นพบว่าโดยแท้จริงแล้วเมล็ดพืชที่งอกและปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาตินั้นจะมีความแข็งแรงและให้ผลผลิตที่ดี จึงได้ทดลองปลูกข้าวโดยไม่ไถพรวนดิน ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ไม่ใช่ยาฆ่าแมลง ไม่กำจัดวัชพืช ปล่อยให้ธรรมชาติจัดสมดุลกันเอง ผลปรากฏว่าสามารถลดต้นทุนการผลิตได้เป็นจำนวนมาก ผลผลิตที่ได้มีความสมบูรณ์และเป็นผลดีแก่ผู้บริโภค จึงเริ่มเผยแพร่ความรู้เรื่องการทำเกษตรกรรมธรรมชาติให้แก่เกษตรกรเพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในท้องถิ่นของตน เผยแพร่ความรู้แก่นักเรียนในท้องถิ่น นักศึกษา นักวิชาการ และผู้สนใจเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การแก้ปัญหาด้วยภูมิปัญญาไทย

การที่ ครูคำเตื่อง ภาษี นำความรู้ด้าน เกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ) ที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้คนอื่นได้เรียนรู้ และนำไปแก้ไขปัญหาจนประสบความสำเร็จเป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้านเกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๔

นายคำเดื่อง ภาษี

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ)

ครุคำเดื่อง ภาษี จากตำบลหัวฝาย กิ่งอำเภอแดนดง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญอย่างยิ่งในการทำเกษตรกรรมธรรมชาติที่ให้ผลผลิตที่ดีโดยใช้ต้นทุนต่ำและไม่ทำลายธรรมชาติให้เกิดความเสียหายด้วยภูมิปัญญาของตนเองจนกลายเป็นต้นแบบทางความคิดของการทำเกษตรกรรมธรรมชาติให้แก่เกษตรกรที่สนใจนำไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จอย่างแพร่หลาย

การศึกษา ชีวิตและการทำงาน

ครุคำเดื่องเกิดในครอบครัวชาวนาที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับชีวิตมาตั้งแต่เล็ก หลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา ซึ่งตลอดเวลาต้องเผชิญกับปัญหาการลงทุนที่สูงทั้งค่าไถหว่าน ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ซึ่งผลสุดท้ายผลผลิตที่ได้ก็ไม่คุ้มกับการลงทุนทำให้ต้องเป็นหนี้สินเพิ่มพูนขึ้นทุกปี

ครุคำเดื่องเรียนรู้วิธีการทำนาแบบดั้งเดิมจากพ่อแม่และจากพี่น้องชาวนาในละแวกใกล้เคียงมาตั้งแต่เล็กจนโต ได้รับรู้ความจริงมาโดยตลอดว่าชาวนาขายข้าวไม่พอใช้หนี้แต่อย่างใด

เมื่อโตเป็นหนุ่ม เป็นช่วงที่บ้านเมืองอยู่ในยุคปฏิวัติเขียวทางด้านเกษตรกรรม เป็นยุคทองของการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้าขายเป็นหลัก แต่ในช่วงระยะเวลาไม่นานนักปัญหาต่างๆ ก็เริ่มเกิดขึ้น ทั้งปัญหาราคาพืชตกต่ำ ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร ปัญหาความเสื่อมโทรมของหน้าดิน ซึ่งกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ไม่มีผู้ใดแก้ไขได้สำเร็จ

เมื่อการทำนาไม่ได้ผลครุคำเดื่องเห็นว่าน่าจะทดลองทำไร่ดูบ้าง จึงเปลี่ยนอาชีพจากการทำนา

ไปทำไร่อ้อย โดยกู้เงินจากธนาคาร มาลงทุนทั้งสิ้น ๓๗,๐๐๐ บาท

โชคของครูคำเตื่องมิได้ด้อย่างที่คิดและหวังไว้ ทั้งนี้เพราะพอลงทุนทำไร่ก็ปรากฏว่าในปีนั้นต้องเผชิญกับปัญหาฝนทิ้งช่วง และกลายเป็นฝนแล้งไปในที่สุดทำให้การลงทุนทั้งหมดสูญเปล่าไปในทันที

พ.ศ. ๒๕๒๘ การลงทุนที่ล้มเหลวซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึง ๕ ครั้งติดต่อกัน ประกอบกับยังหาทางออกที่ดีให้แก่ชีวิตยังไม่ได้ ทำให้ครูคำเตื่องหันไปหา

ทางออกด้วยการตีหมเหล็ก สิบบุหรืออย่างหนัก จนเกือบจะเสียคน แต่โชคยังดีที่น้องสาวซึ่งบวชช้อยู่ที่สำนักปฏิบัติธรรมไทรงาม จังหวัดลพบุรี ได้พยายามโน้มน้าวให้ครูคำเตื่องคิดตั้งต้นอนาคตใหม่ด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องล้อมเกลาชีวิต จนผลสุดท้ายครูคำเตื่องก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ทำให้ลด ละ เลิก อบายมุขได้ในที่สุด

นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชีวิตของครูคำเตื่องก็เริ่มต้นใหม่โดยยึดธรรมะเป็นธงชัยของชีวิตเคร่งครัดในแนวทางปฏิบัติ กินอาหารมังสวิรัต ประหยัด และอดออม สวมใส่เสื้อผ้าตามสภาพที่เป็นจริงของชีวิต

การเรียนรู้

หลังลด ละ เลิก จากอบายมุขต่างๆ แล้วครูคำเตื่องหันกลับมาทำนาอีกครั้ง ในระหว่างทำนาสังเกตเห็นเพื่อนชวานำฟางข้าวไปคลุมแปลงปลูกกระเทียมเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของดินจะได้ไม่ต้องรดน้ำบ่อยๆ ครูคำเตื่องจึงนำวิธีการนั้นมาใช้บ้าง โดยปลูกพริกไว้ใกล้ๆ แปลงนาแล้วใช้ฟางคลุมไว้

ฟางข้าวที่นำไปคลุมแปลงพริกมักจะมีเมล็ดข้าวติดไปด้วยเสมอ เมื่อเมล็ดข้าวร่วงลงก็จะงอกขึ้นมา ครูคำเตื่องก็จะคอยถอนต้นข้าวทิ้งเพราะเกรงว่าต้นข้าวจะไปแย่งอาหารจากต้นพริกที่ปลูกไว้

เป็นด้วยเหตุบังเอิญ มีพริกต้นหนึ่งตาย เมล็ดข้าวที่หล่นถึงงอกขึ้นมา ครูคำเตื่องเห็นว่าพริกต้นนั้นตายแล้วจึงมิได้ถอนต้นข้าวทิ้งออกทิ้งแต่อย่างใด พอสิ้นปีเมื่อไปเกี่ยวข้าวก็นึกแปลกใจว่า ข้าวเพียงเมล็ดเดียวที่งอกขึ้นมานั้นทำไมลำต้นจึงแข็งแรงและออกรวมมากถึง ๒๐ รวงได้

ครูคำเตื่องคิดหาคำตอบอยู่นาน ผลสุดท้ายก็ได้ข้อสรุปว่าการที่ข้าวมีลำต้นแข็งแรงนั้นเป็นเพราะต้นข้าวดังกล่าวมิได้ถูกตัดรากเหมือนข้าวนาดำที่เมื่อถอนต้น

กล้าขึ้นมารากก็จะขาดเมื่อนำไปปักดำต้นกล้าก็จะอ่อนแอกว่า จะปรับตัวให้แข็งแรง ก็ต้องใช้เวลา ส่วนเมล็ดข้าวที่แปลงพริกออกขึ้นมาทั้งๆ ที่อยู่บนที่สูงไม่มีน้ำขังก็เพราะฟาง ที่คลุมนั้นช่วยรักษาความชื้นในดินไว้ทำให้เมล็ดข้าวออกขึ้นมาตามธรรมชาติได้เช่นกัน

ครุคำต้องเริ่มหันมาศึกษาและสังเกตธรรมชาติอย่างจริงจัง จากการศึกษาพบว่า เมล็ดข้าวที่ติดมากับฟางนั้นสามารถงอกงามแข็งแรงและออกรวงเหมือนข้าวที่ปลูก โดยการไถหว่านได้ ทั้งๆ ที่ที่ดินดังกล่าวเป็นเนินสูงและไม่มีน้ำขัง มีเพียงแค่ฟางคลี่คลุม เอาไว้เท่านั้น

การสังเกตเห็นเมล็ดข้าวออกได้เองแม้ไม่มีน้ำขังทำให้ครุคำต้องเกิดความคิดว่า ในความเป็นจริงแล้ว การปลูกข้าวตามวิถีธรรมชาติน่าจะเป็นวิธีที่ดีกว่าการปลูกข้าวโดย อาศัยปุ๋ยอาศัยสารเคมีที่ต้องลงทุนสูงและไม่คุ้มทุน จึงเริ่มหันมาทำนาแบบธรรมชาติ โดยใช้ปุ๋ยคอกแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ความรู้จากการสังเกตทำให้ครุคำต้องทดลองทำเกษตรธรรมชาติโดยทดลอง ปลูกข้าวในนาแปลงเล็กๆ ขนาด ๔ ตารางวา ก่อนในลำดับแรก เมื่อพบว่าข้าวงอกงามดี จึงเริ่มขยายไปทดลองในแปลงนาขนาด ๑ งาน แล้วขยายเป็น ๒ ไร่ ๔ ไร่ตามลำดับ ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่น้องสาวได้ส่งวารสารแสงสุริย์และสารโสภณาให้ศึกษาครุคำต้อง ได้อ่านหนังสือเล่มนั้นแล้วประทับใจเรื่องราวการทำการเกษตรแบบธรรมชาติของฟูกุโอะกะ เกษตรกรชาวญี่ปุ่น ที่ทำเกษตรแบบธรรมชาติมาก่อนหน้าเขาและก็ประสบความสำเร็จ เป็นอย่างดี ทำให้ครุคำต้องมีความมั่นใจในการตัดสินใจของตนเองมากยิ่งขึ้น

เมื่อทดลองทำเกษตรธรรมชาติได้ผลเป็นที่น่าพอใจแล้ว ครุคำต้องยิ่งมั่นใจ ว่าการปลูกข้าวตามวิถีธรรมชาติน่าจะเป็นวิธีที่ดีกว่าการปลูกข้าวโดยอาศัยปุ๋ยอาศัยสาร เคมีที่ต้องลงทุนสูง วิธีการนี้จะป็นทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาของชาวนาได้ จึงลงมือทำ เกษตรธรรมชาติเต็มพื้นที่ทั้ง ๑๘ ไร่

องค์ความรู้

การทำนาแบบธรรมชาติทำให้ครุคำต้องค้นพบองค์ความรู้ ๔ ไม่ ในการทำเกษตร ธรรมชาติให้ประสบความสำเร็จ คือ

๑. ไม่ไถพรวนดิน

การที่ไม่ไถพรวนดินเพราะครุคำต้องเห็นว่า การไถพรวนดินจะทำให้ดิน โปรงเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น นอกจากนี้การไถดินยังเป็นการทำลายสัตว์ในดิน เช่น ไส้เดือน ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งในการช่วยพรวนดิน และถ่ายมูลมาเป็นปุ๋ยธรรมชาติอย่างดี ให้กับพืช

๒. ไม้ใช้ปุ๋ยเคมี

ปุ๋ยเคมีมีสภาพเป็นกรด เมื่อใส่ลงในดินแล้ว ต้นพืชจะนำไปใช้ได้บางส่วน ส่วนที่เหลือจะสั่งสมอยู่ในดิน เมื่อใส่ลงไปปีละหลาย ๆ ครั้ง สารเคมีที่สั่งสมจะทำให้ดินเริ่มแข็งและขาดความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งครุคำต้องแก้ไขโดยใช้ปุ๋ยธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยไนโตรเจน จากพืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยโพแทสเซียมและฟอสฟอรัสจากการนำของฟาง เป็นต้น

๓. ไม้ใช้ยาฆ่าแมลง

การใช้ยาฆ่าแมลงจะทำให้แมลงสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง ทำให้เกิดการดื้อยา จึงต้องเพิ่มปริมาณยาฆ่าแมลงในการใช้แต่ละครั้งเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การงดใช้ยาฆ่าแมลงยังมี ส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมกลับมา มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นผลดีแก่ สุขภาพของทุกคนในชุมชน

๔. ไม้กำจัดวัชพืช

สำหรับครุคำเดื่องแล้วเห็นว่าวัชพืชเป็นเสมือนโรงงานผลิตปุ๋ยชั้นดีที่ตั้งโรงงานอยู่กลางแปลงนา ด้วยเหตุนี้เองในการทำเกษตรแบบธรรมชาติจึงได้ปล่อยให้ วัชพืชขึ้นสูงแล้วจึงใช้ฟางหรือพืชตระกูลถั่วคลุมทำให้หญ้าเหล่านั้นกลายเป็นปุ๋ยชั้นดี สำหรับพืชที่ปลูกไว้

การปรับประยุกต์ใช้องค์ความรู้ : จากแปลงนาสู่สวนและแปลงผัก

การทดลองทำเกษตรกรรมธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จ ทำให้ครุคำเดื่องค้นพบความจริงว่า นอกจากการทำนาด้วยวิธีธรรมชาติแล้ว ยังสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้กับการปลูกผัก ปลูกไม้ผลแบบธรรมชาติได้อีกด้วย

ครุคำเดื่องใช้เวลาทดลองทำนา ปลูกผัก และปลูกไม้ผลแบบธรรมชาติอยู่ ๔ ปี ทำให้ค้นพบต่อไปอีกว่า การกระทำได้ดังกล่าวนอกจากจะมีต้นทุนที่ต่ำแล้ว เมื่อดินเริ่มฟื้นตัวด้วยระบบนิเวศน์ทำให้ความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาอีกครั้งและเป็นผลดีต่อการเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง

การเริ่มต้นสังเกตธรรมชาติ การลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างจริงจังของครูคำเตื่อง ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองสั่งสมมาทีละเล็กทีละน้อยเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น จนผลสุดท้ายครูคำเตื่องก็สามารถสรุปสาระองค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติเป็นบทเรียนสำหรับการเผยแพร่แก่ผู้อื่นได้อย่างเป็นระบบ

การถ่ายทอดองค์ความรู้

พ.ศ. ๒๕๓๒ ความสำเร็จของครูคำเตื่องเริ่มเป็นที่สนใจของเกษตรกร นักวิชาการ และผู้สนใจมากยิ่งขึ้น จำนวนผู้ศึกษาดูงานเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ครูคำเตื่องเริ่มมีความคิดที่จะจัดตั้งศูนย์การถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจเกษตรกรมากขึ้น

พ.ศ. ๒๕๓๕ กองทุนสิ่งแวดล้อมเห็นความสำคัญของการทำเกษตรธรรมชาติ จึงส่งเสริมสนับสนุนให้ครูคำเตื่องสร้างโรงเรียนชุมชนอีสานให้เป็นลักษณะของโรงเรียนเครือข่าย ๓ พื้นที่ใน ๒ อำเภอได้แก่อำเภอสตึกให้อยู่ในความดูแลของครูคำเตื่อง อำเภอลำปลายมาศอีก ๒ พื้นที่อยู่ในความดูแลของ พ่อคำผาย สร้อยสระกลาง และ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

ครูคำเตื่องใช้บ้านและแปลงนาของตนเป็นโรงเรียนชุมชนอีสานสำหรับการถ่ายทอดแนวคิดและความรู้ในเรื่องการทำเกษตรกรรมธรรมชาติให้แก่กลุ่มเกษตรกร นักศึกษาจากวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทั้งในและต่างประเทศ หลากหลายระดับความรู้ที่ได้เดินทางไปศึกษาดูงาน และฝึกงานที่แปลงเกษตรธรรมชาติของครูคำเตื่องอยู่เป็นระยะ ๆ

โรงเรียนชุมชนอีสาน เป็นการให้ความรู้ด้วยการอบรมเกษตรกรให้เข้าใจถึงแนวทางใหม่ๆ ในการทำการเกษตร โดยเน้นการทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสานเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เป็นการถ่ายทอดความรู้โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้านด้วยกันเอง

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

ทุก ๆ วันที่ ๑๐ ของเดือน ที่บ้านของครูกำเตื่อง จะมีการประชุมสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีครูกำเตื่อง เป็นเสมือนครูใหญ่ในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยมีเนื้อหาสาระในเรื่อง

- เกษตรกรรมธรรมชาติ
- เกษตรผสมผสาน
- การนำแนวคิดเกษตรธรรมชาติไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่
- การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตโดย

เน้นในเรื่องของความประหยัด ละเว้นอบายมุข และการมีชีวิตที่เรียบง่าย

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ครูกำเตื่อง ถ่ายทอดความรู้โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- การบรรยาย
- การสาธิต
- การฝึกปฏิบัติจริงที่แปลงนา
- การให้ผู้สนใจเรียนรู้พักอยู่ที่บ้านเพื่อเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตในแต่ละวันของครูกำเตื่อง

คำเตื่อง

ครูกำเตื่อง ใช้เวลาอย่างยาวนานในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากชีวิตจริงด้วยตนเอง สิ่งทีเรียนรู้อาจกลายเป็นภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมธรรมชาติที่สามารถเอาชนะปัญหาอุปสรรคที่เผชิญมาอย่างยาวนานได้เป็นผลสำเร็จ และข้อสำคัญ ครูกำเตื่อง ได้นำภูมิปัญญาดังกล่าวสอนให้ผู้สนใจนำไปปฏิบัติจนเกิดประโยชน์นับอเนกอนันต์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

การที่ครูกำเตื่อง ภาษี เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (เกษตรกรรมชาติ) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๒

ครุคำเตื่อง ภาณี ปัจจุบันอายุ ๔๕ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ณ บ้านโนนเขวา หมู่ ๘ ตำบลหัวฝาย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นบุตรของนายไพโร นางสี ภาณี สมรสกับนางสาวอมรม มีบุตร ๓ คน เป็นชาย ๒ คน หญิง ๑ คน

การศึกษา

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านจี้เหล็ก ตำบลคอนมนต์ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๓๕ คนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

นางฉวีวรรณ พันธุ
ครุฑภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ)

คำประกาศเกียรติคุณ

นางฉวีวรรณ พันธุ

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ)

ครูฉวีวรรณ พันธุ เกิดเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๘ ที่จังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาฝึกฝนศิลปะการแสดงหมอลำมาตั้งแต่เด็ก โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครอบครัวและจากครูหมอลำชายหญิงที่มีความสามารถจำนวนมาก การมีประสบการณ์จากการแสดงมาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ทางด้านการแสดงโดยคิดค้นทำนองลำใหม่ขึ้นมาหลายทำนอง อาทิ ทำนองลำเรื่องต่อกลอนที่ประชาชนเรียกว่า กลอนลำทำนองฉวีวรรณ นอกจากนี้ยังทุ่มเทศึกษابัณฑิตและทำรำของอีสาน จนเกิดภูมิปัญญาใหม่คิดประดิษฐ์ทำรำและบทร้องชุดแม่อีสาน ๔๘ ทำ นำไปทดลองเผยแพร่บนเวทีการแสดงปรับปรุง เพิ่มเติมจนเกิดความไพเราะ สวยงาม จากนั้นนำไปสอนนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด และลูกศิษย์ที่มาศึกษาตามอรัญชัย ทำให้สิ่งที่คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นเป็นศิลปะประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับการยอมรับแพร่หลายมาจนปัจจุบัน

การที่ ครูฉวีวรรณ พันธุ นำความรู้ด้านศิลปะที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปปฏิบัติ จนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๘

นางฉวีวรรณ พันธุ

ครุฑมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ)

ครุฑฉวีวรรณ พันธุ จากจังหวัดร้อยเอ็ดได้รับการยกย่องให้เป็นแม่แบบของการแสดงหมอลำที่เป็นแบบแผนเดิมอย่างเคร่งครัด เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาการแสดงดั้งเดิมให้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังสร้างสรรค์ภูมิปัญญาเพิ่มเติมด้วยการประดิษฐ์ทำนองลำขึ้นใหม่หลายทำนอง อาทิ ทำนองลำเรื่องต่อกลอน ที่ประชาชนเรียกว่า ทำนองฉวีวรรณ ประดิษฐ์ทำรำและบทร้องชุดแม่อีสาน ๔๘ ทำ เผยแพร่เป็นมาตรฐานมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

การเกิดในครอบครัวหมอลำทำให้ชีวิตของครุฑฉวีวรรณถูกหล่อหลอม บ่มเพาะ และเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความไพเราะของกลอนลำจากทุกคนในครอบครัวมาแต่เยาว์วัย

เมื่อเริ่มเติบโตพ่อก็ถ่ายทอดความรู้พื้นฐานของความเป็นศิลปินให้แต่เล็กด้วยการฝึกให้ลูกสาวหัดเลียนเสียงร้องของแมว สุนัข ไก่ นก และสัตว์อื่นๆ อีกสารพัดซึ่งการฝึกแต่ละครั้งพ่อจะสอนให้รู้จักสังเกตและจำแนกแยกแยะเสียงร้องแสดงอาการแต่ละอย่าง เช่นเสียงที่แสดงความเจ็บปวด ดีใจ เสียใจ เสียงสัตว์ที่ร้องกลางวัน กลางคืน ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

หลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว พ่อก็ปิดเส้นทางการศึกษาในระบบโรงเรียนลงอย่างสิ้นเชิง จากนั้นเดินทางสืบเสาะหาครูหมอลำที่ดีที่สุดในทุกท้องถิ่นเพื่อพาลูกสาวไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์สำหรับรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาของหมอลำชั้นครูเหล่านั้น โดยพาครุฑฉวีวรรณไปเรียนรู้เรื่องหมอลำจากครูหมอลำตามลำดับเวลาที่น่าสนใจดังนี้

พ.ศ. ๒๕๐๐ เรียนลำ ทำนองลำเพลिनกับครูหมอลำชาย ชื่อ สีเทา และครูหมอลำหญิง ชื่อ นางคุณ ซึ่งเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงซึ่งอยู่คนละหมู่บ้านแต่อยู่ตำบลเดียวกันและด้วยความที่เป็นเด็กที่มีความจำดี มุ่งมั่นในการฝึกอย่างจริงจัง ไม่นานนักครุฑฉวีวรรณก็สามารถออกแสดงร่วมกับคณะของครูได้

พ.ศ. ๒๕๐๒ พ่อส่งให้ครูฉวีวรรณไปเรียนล่ำกับพี่สาวต่างมารดา ที่นครเวียงจันทน์ ประเทศลาว การไปครั้งนี้ครูฉวีวรรณถือโอกาสฝึกเรียนเขียนอ่านหนังสือลาวไปด้วย

การที่เป็นคนมุ่งมั่นและมีพื้นฐานการฝึกลำที่ดีไปจากเมืองไทยมาก่อน เพียงชั่วระยะเวลาไม่นานนัก ครูฉวีวรรณก็เรียนรู้เคล็ดลับสำคัญในศิลปะการแสดงจากพี่สาวต่างมารดามาได้ทั้งหมด และด้วยความสามารถที่โดดเด่น ครูฉวีวรรณก็ได้รับเชิญให้เป็นหมอลำกลอนแสดงเป็นประจำให้กับทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งราชอาณาจักรลาว จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในฐานะหมอลำดาวเด่นจากฝั่งไทย

พ.ศ. ๒๕๐๔ พ่อเดินทางไปรับครูฉวีวรรณกลับมาบ้านเกิด ซึ่งคราวนี้เป็นหลักสูตรที่พ่อทำหน้าที่เป็นครูถ่ายทอดความรู้ในเรื่องศิลปะการแสดงหมอลำให้อย่างครบถ้วนโดยฝึกอย่างเข้มข้นกับพ่อเป็นเวลาต่อเนื่องอีกประมาณ ๖ เดือนก็จบหลักสูตรที่พ่อตั้งใจถ่ายทอดให้แก่ลูกสาวเป็นการเฉพาะ

ความที่พ่อมีความมุ่งมั่นสูงที่จะให้ลูกสาวเป็นหมอลำที่มีความรู้ความสามารถสูงเด่น เมื่อถ่ายทอดความรู้ให้ลูกสาวจนหมดแล้วก็ได้ส่งครูฉวีวรรณไปเรียนล่ำขั้นสูงต่อที่สำนักงานอบรมหมอลำอีสาน ที่จังหวัดอุบลราชธานีกับ อาจารย์ทองลือ แสนทวีสุข ใช้เวลาเรียนอยู่ ๖ เดือน ครูฉวีวรรณก็จบหลักสูตรหมอลำขั้นสูงออกแสดงหมอลำกลอนเป็นอาชีพตามงานต่าง ๆ แต่นั้นมา

การเรียนรู้

การเป็นหมอลำที่มีพลังเสียงก้องกังวาน มีปฏิภาณไหวพริบในการแสดงเป็นที่ถูกใจของประชาชนทำให้ครูฉวีวรรณเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงแรก ๆ นั้นได้มีโอกาสร่วมแสดงกับหมอลำชายที่เต็มไปด้วยความรู้ความสามารถจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นหมอลำทองคำ เพ็งดี หมอลำเคน ดาเหลา (ศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๓๔) หมอลำบุญมี เผ่ากุลี หมอลำวิเชียร ทอนทอง หมอลำทองจันทร์ คำพานิช และหมอลำเข็มทอง ฉันทวีสุข หมอลำชายเหล่านี้ล้วนแต่มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ครูฉวีวรรณได้เรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ในการแสดงหมอลำให้มีความเชี่ยวชาญเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ชื่อเสียงการเป็นหมอลำดาวเด่นทำให้ทางสถานีวิทยุ วปอ.๖ จังหวัดอุบลราชธานีเชิญให้ไปล่าออกอากาศทางสถานีวิทยุเป็นประจำส่งให้ชื่อเสียงของครูฉวีวรรณเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนทั่วไปมากและรวดเร็วยิ่งขึ้น

ถ้าพรสวรรค์มีจริง ครูฉวีวรรณก็คงได้รับพรสวรรค์ด้านพลังเสียงมาจากพ่ออย่างเต็มพลัง และการที่พ่อเสาะแสวงหาครูหมอลำที่ดีที่สุดให้ลูกสาวได้เรียนรู้ทำให้ครูฉวีวรรณ

สั่งสมความรู้เทคนิคการพลิกแพลงการลำให้เป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังด้วยปฏิภาณไหวพริบที่ฉับไวและเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมได้อย่างน่าอัศจรรย์

การเป็นหมอลำสาวที่ยืนประคองลำกลอนกับหมอลำชายฝีปากกล้าผู้มากประสบการณ์จำนวนมาก ทำให้ครูฉวีวรรณได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์ด้านกลอนลำมากยิ่งขึ้นตามลำดับ รู้ทางหนที่ไล่ รู้จักการโต้กลับ และรู้จักชั้นเชิงการแสดงที่ต้องพลิกความสามารถมาตอบโต้กันให้ถึงใจผู้ชมกันแบบนาที่ต่อนาทีบนเวทีการแสดงซึ่งเป็นธรรมชาติของศิลปินที่มักจะทดสอบความสามารถในความเป็นศิลปินของกันและกันอย่างถึงพริกถึงขิง

องค์ความรู้

ขณะที่ออกแสดงหมอลำไปทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ประสบการณ์ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ขึ้นเสมอ จนเมื่อก้าวขึ้นไปถึงระดับหนึ่งที่พ้นจากขั้นการเลียนแบบผู้อื่นแล้ว ครูฉวีวรรณ ก็ สร้างสรรค์ทำนองลำขึ้นมาใหม่อีกทำนองหนึ่งเป็นของตนเอง คู่กับหมอลำทอง คำเพ็ง

ทำนองลำดังกล่าวนั้นครูฉวีวรรณให้ชื่อว่า ทำนองลำเรื่องต่อกลอน แต่ประชาชนเรียกทำนองลำใหม่อันไพเราะนั้นว่าทำนองฉวีวรรณ

พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นช่วงจังหวะชีวิตที่รุ่งโรจน์ยิ่งของครูฉวีวรรณ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการเป็นหมอลำยอดนิยมของประชาชนทำให้อาจารย์ทองลือ แสนทวีสุข ทดลองนำครูฉวีวรรณไปบันทึกเทปหมอลำให้แก่บริษัทลีเวอร์บราเธอร์ประเทศไทยเพื่อออกอากาศเผยแพร่ทางสถานีวิทยุ ซึ่งในขณะนั้นครูฉวีวรรณเองก็ยังไม่รู้ว่าจะตั้งชื่อคณะเพื่อเผยแพร่ออกอากาศแต่อย่างไร ทางบริษัทจึงได้จัดให้มีการประกวดตั้งชื่อคณะหมอลำขึ้น

ชื่อที่ประชาชนตั้งให้ก็คือ หมอลำเรื่องต่อกลอนคณะ “รังสิมันต์” ซึ่งถือเป็นตำนานของคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนที่มีชื่อเสียงอยู่ในใจของประชาชนมาอย่างยาวนานและยังเล่าขานกันมาจนถึงปัจจุบัน

ครูฉวีวรรณสร้างสรรค์ผลงานหมอลำเรื่องใหม่ๆ ออกมาอย่างสม่ำเสมอ แต่ละเรื่องได้รับความนิยมสูงสุดจากประชาชนโดยทั่วไป การเผยแพร่ออกอากาศทางสถานีวิทยุทำให้ชื่อเสียงของครูฉวีวรรณเผยแพร่เป็นที่รู้จักของประชาชนอย่างกว้างขวางเกินกว่าใครจะคาดคิด

ขณะที่ผลงานการลำเรื่องต่อกลอนได้รับความนิยมจากประชาชนนั้น ครูฉวีวรรณได้สร้างสรรค์ผลงานหมอลำ ทำนองลำกลอน เช่น กลอนลำทางยาว กลอนอำลาทุ่งรวงทอง กลอนชีวิตชาวนาตอน ๑-๒ กลอนพระธาตุพนม กลอนอุราฟ้าสว่างฯ บันทึกเทปเผยแพร่แก่ประชาชน ซึ่งก็ประสบความสำเร็จเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนเป็นอย่างสูงเช่นกัน

องค์ความรู้ใหม่ๆ ของครูฉวีวรรณเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ในเวลา
อีกไม่นานต่อมาครูฉวีวรรณได้สร้างสรรค์ลำเรื่องต่อกลอนด้วยการนำนิทานพื้นบ้านชุด
ท้าวสุทนต์-มโนราห์ นางแดงอ่อน จำปาศักดิ์ ท้าวกำกาดำ ขุนทัง ขุนเทือง ท้าวสุริวงศ์
ท้าวโสวัต ขุนนางอ้ว ท้าวกาละเกษ ฯลฯ มาลำเรื่องต่อกลอน ทำให้ได้รับความนิยมสูงสุด
ในทำนองลำกลอน

พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๐๙ ครูฉวีวรรณมีผลงานบันทึกแผ่นเสียงจากหลายบริษัท
เผยแพร่ไปทั่วประเทศพร้อมทั้งเดินทางแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนไปในทุกถิ่นจน
ประชาชนขนานนามให้ด้วยความรักความชื่นชอบว่าเธอคือ ราชนิหมอลำ ของชาวอีสาน

ลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงโดดเด่นเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปก็เช่น บานเย็น รากแก่น,
อรอุมา รังสิริ, เย็นจิตร พรเทวี, น้อยนุช ดวงชีวัน, อังคนาง คุณไชย เป็นต้น

องค์ความรู้ของครูฉวีวรรณนั้นมีอย่างหลากหลายชีวิตที่ผ่านมาได้สร้างสรรค์
ผลงานเป็นมรดกแก่แผ่นดินไว้เป็นจำนวนมาก อาทิ

๑. แต่งกลอนลำ ประกอบการแสดงลำเรื่อง ต่อกลอน
๒. คิดทำนองหมอลำกลอน
๓. เขียนกลอนลำ (ลำกลอน) เช่น อูราฟ้าสาบ พระธาตุพนมล้ม และกลอน
เบ็ดเตล็ด อื่นๆ อีกมากมาย
๔. ฝึกสอนหมอลำให้กับรุ่นหลังๆ จนมีลูกศิษย์หมอลำที่มีชื่อเสียงมากมาย
๕. แต่งกลอนลำชุดจตุรพร ทำนองลำตั้งหวาย เพื่อแสดงถวายหน้าพระที่นั่ง
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ปี พ.ศ. ๒๕๓๔
๖. ประดิษฐ์ทำรำ และบทร้องชุดแม่อีสาน ๕๘ ทำ
๗. อนุรักษ์และประดิษฐ์ทำรำพื้นเมืองอีสานและบทร้องประกอบการแสดง

เช่น

- มโนราห์เล่นน้ำ
- เชียงซ้อง
- ภูไทสามเผ่า
- ลำศรีทันดร
- แมงต๊อบเต่า
- ลำสาวหลอก
- ลำสังข์สินไชย
- ตั้งหวาย
- ดึงครกดึงสาบ
- ลำคอนสวรรค์

- ลานางตั้ง
- หมากกับแก๊บ
- ลำเก็บจิด
- เต๋ยสามจังหวะ

การถ่ายทอดความรู้

พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๒๓ ประชาชนเรียกร้องให้ครูฉวีวรรณตระเวนไปเปิดการแสดงทั่วประเทศ ในช่วงนี้จึงเป็นอีกช่วงหนึ่งของชีวิตที่ครูฉวีวรรณได้ทุ่มเทความรู้ความสามารถในการแต่งกลอนลำเพื่อลำเองทุกเรื่อง และด้วยความรู้ความสามารถทางด้าน การแต่งกลอนลำที่ประทับใจผู้ชมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน มีลูกศิษย์มาฝากตัวเพื่อเรียนรู้ สืบสานอาชีพหมอลำด้วยเป็นจำนวนมาก

ในปัจจุบันลูกศิษย์ของครูฉวีวรรณมีทั้งลูกศิษย์ในระบบโรงเรียน ได้แก่ นักศึกษา จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดและลูกศิษย์ที่ศึกษาตามอรัยาศัย ได้แก่ ผู้ที่สนใจจะสืบทอด อาชีพศิลปะการแสดงหมอลำ ซึ่งเป็นคนหนุ่มสาวจำนวนมาก

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

เนื้อหาที่ครูฉวีวรรณถ่ายทอดความรู้แก่ลูกศิษย์ ได้แก่

ลูกศิษย์ตามอรัยาศัย

- ความเป็นมาของศิลปะการแสดงหมอลำ
- การฝึกซ้อม
- การแต่งกลอนลำ
- การสร้างสรรค์ทำนองกลอนลำ
- การแสดงบนเวที
- การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าบนเวทีการแสดง

ลูกศิษย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

- หมอลำพื้นบ้าน
- ดนตรีพื้นบ้าน
- นาฏศิลป์พื้นบ้าน

เนื้อหาทั้งสองส่วนนี้ครูฉวีวรรณจะใช้วิธีประยุกต์และบูรณาการให้แก่ลูกศิษย์ทั้งสอง

กลุ่มตามความเหมาะสม

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ครุณวีวรรณใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้แก่ลูกศิษย์ ดังนี้

- การบรรยาย
- การสาธิต
- การฝึกปฏิบัติ
- การใช้สื่อการสอนประกอบ ได้แก่ วิทยุ

วิทัศน์ประกอบการสอน

ครุณวีวรรณได้ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ด้วยการฝึกปฏิบัติจริงบนเวทีการแสดงแก่ลูกศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ ทำให้ลูกศิษย์ประสบการณ์ในอาชีพการแสดงหมอลำจนถึงปัจจุบันจำนวนมาก

ด้วยความสามารถอันสูงเด่นของครุณวีวรรณ ทำให้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณแสดงต่อหน้าที่ประทับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าฟ้าหญิงจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และได้รับเชิญจากหน่วยงานราชการ ให้เดินทางเผยแพร่นาฏศิลป์พื้นเมือง

อีสาน ณ ประเทศเยอรมนี สิงคโปร์ เนเธอร์แลนด์ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์

สิ่งที่ครุณวีวรรณได้เรียนรู้ ค้นพบ สร้างสรรค์ศิลปะการแสดงหมอลำให้มีคุณค่าเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่使人และสังคมมีความสุข และยังถ่ายทอดความรู้ให้มเกิดการสืบสานศิลปะการแสดงดั้งเดิมของไทยให้คงดำรงอยู่ในยุคสมัยปัจจุบันได้นั้น นับเป็นการสานต่อภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านของไทยที่มีคุณค่ายิ่งของสังคม

การที่ครุณวีวรรณ พันธุ เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็น ครุภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช

ครูฉวีวรรณ พันธุ์ ปัจจุบันอายุ ๕๖ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ที่บ้านหนองไผ่ ตำบลสร้างค่อน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตร นายชาติ นางแก้ว ดำเนิน สมรสกับ นายโกมินทร์ พันธุ์ มีบุตรด้วยกัน ๒ คน เป็นชาย ๑ คน หญิง ๑ คน

การศึกษา

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๓๕ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ) จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครุภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

นายทองคำ แจ่มใส

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

คำประกาศเกียรติคุณ

นายทองคำ แจ่มใส

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

ครูทองคำ แจ่มใส เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผู้ที่สนใจงานพัฒนาสังคมมาตั้งแต่เป็นเยาวชน เคยมีส่วนร่วมในการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ตามแนวทางที่ทางราชการกำหนด แต่ประสบความล้มเหลวจึงศึกษาค้นคว้าถึงหลักการบริหารกลุ่มออมทรัพย์อย่างจริงจังและค้นพบว่าระเบียบวิธีการที่ยู่ยากซับซ้อนโดยสมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดจะไม่สามารถบริหารงานให้ประสบความสำเร็จได้จึงริเริ่มให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นใหม่โดยคิดค้นระบบการกู้ยืมตามความต้องการของชาวบ้านจากนั้นส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกขยายการลงทุนในธุรกิจชุมชนหลายประเภทมีสมาชิกร่วมดำเนินการกว่า ๑๐,๐๐๐ คน สามารถสร้างงานจนเกิดเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนกว่า ๕๐ ล้านบาท ดำเนินการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้และผู้สนใจในเรื่องธุรกิจชุมชนเป็นปีๆจนปัจจุบัน จากนั้นได้จัดตั้งเครือข่ายชมรมพัฒนาชาวบุรีรัมย์ขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางการสนทนาถ่ายทอดความรู้เรื่องธุรกิจชุมชนให้แก่นักเรียน เยาวชน กลุ่มแม่บ้าน และประชาชน ได้นำไปปฏิบัติให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

การที่ ครูทองคำ แจ่มใส นำความรู้ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปแก้ปัญหาและปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้าน กองทุนและธุรกิจชุมชน ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔

นายทองคำ แจ่มใส

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

ครูทองคำ แจ่มใส จากบ้านม่วงหวาน ตำบลจันคูน อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผู้บุกเบิกเรื่องกองทุนและธุรกิจชุมชนที่สำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ยึดค้ำระบบการกู้ยืมตามความต้องการของชาวบ้าน ทำให้กลุ่มออมทรัพย์มีความมั่นคง ก้าวหน้า ขยายธุรกิจชุมชนออกไปหลากหลายประเภททำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ โดยมีสมาชิกกว่า ๑๐,๐๐๐ คน และมีเงินหมุนเวียนในชุมชนกว่า ๕๐ ล้านบาท

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

เมื่อเรียนจบการศึกษาผู้ใหญ่แล้ว ครูทองคำอยู่ช่วยพ่อแม่ทำนาที่บ้านเกิดจนอายุครบบวชจึงอุปสมบทตามประเพณีที่วัดโคกเจริญและด้วยความที่เป็นคนที่สนใจใฝ่เรียนรู้ ทำให้มีความรู้มากพอที่จะสอนปรีชาธรรมให้แก่พระเณรในวัดได้เป็นอย่างดี

ในขณะที่บวชพระ นอกจากสอนปรีชาธรรมแล้ว การได้เรียนทางด้านวิชาสามัญ ทำให้ครูทองคำสามารถที่จะนำความรู้ที่เรียนมาไปสอนวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย และวิชาอื่นๆ ให้แก่พระเณรเพื่อเป็นความรู้เพิ่มเติมได้และด้วยวิธีการสอนที่สนุกให้ความรู้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดีทำให้เป็นที่รักใคร่ของพระเณรโดยทั่วไป

บวชพระอยู่ ๑ พรรษา ครูทองคำก็ลาสิกขา และด้วยความสนใจที่จะมีอาชีพที่สองในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ครูทองคำจึงไปสมัครเรียนช่างอิเล็กทรอนิกส์ที่โรงเรียนแสงทอง โทรทัศน์กรุงเทพฯ

หลังเรียนจบภาคทฤษฎีแล้วได้เดินทางไปฝึกงานช่างอิเล็กทรอนิกส์ ที่อำเภอสามร้อยยอด และอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากนั้นเดินทางไปทำงานที่จังหวัดนครราชสีมาก่อนที่จะกลับไปช่วยครอบครัวทำนาอยู่ที่บ้านเกิด

ในความเป็นจริงแล้วครูทองคำสนใจงานด้านการพัฒนามาตั้งแต่เด็ก ในครั้งกระโน้นเมื่อได้เรียนรู้เรื่องใดมาก็จะนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดให้เพื่อนได้รับรู้และนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนอยู่เสมอ

ความเป็นคนที่ชอบทำกิจกรรมการพัฒนามาตั้งแต่เด็กทำให้ครูทองคำเป็นผู้นำของเพื่อนๆ ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมเสมอมา ความรักความผูกพันในถิ่นกำเนิดทำให้ครูทองคำคิดอยู่เสมอว่าจะหาทางพัฒนาหมู่บ้านตนให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับหมู่บ้านอื่นๆ ให้จงได้

ด้วยเหตุนี้เองแม้เมื่อเติบโตเป็นหนุ่มและมีครอบครัวแล้ว ครูทองคำก็ยังอุทิศตนทำกิจกรรมของหมู่บ้านอย่างแข็งขันทั้งงานบุญงานประเพณีจนถึงงานที่ราชการประสานขอความร่วมมือมา

การเรียนรู้

การเป็นคนอุทิศตนให้แก่สังคมด้วยความเสมอต้นเสมอปลายทำให้ครูทองคำได้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกับผู้อื่นในหลายกลุ่มหลายความคิด ความคิดใดที่เห็นว่าดีมีประโยชน์ครูทองคำก็จะจดจำไว้ สิ่งใดที่เห็นว่าไม่มีประโยชน์ก็จดจำไว้เช่นกัน หากแต่จดจำไว้ในฐานะของบทเรียนที่เหมาะสมสำหรับการป้องกันการผิดพลาดที่จะเกิดขึ้น

ความขยันขันแข็งช่วยเหลือทั้งงานราษฎร์ งานหลวง ทำให้ครูทองคำได้รับการคัดเลือกให้เป็นอาสาสมัครพัฒนาชุมชนดีเด่นของจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งตรงนี้เองคือรอยต่อสำคัญในชีวิตของการเกิดนักพัฒนาคนหนึ่งของไทย

นั่นคือการที่ทางราชการได้ส่งครูทองคำเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนาต่างๆ รวมทั้งการเดินทางไปสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ศึกษาดูงานยังหมู่บ้านอื่นๆ ทำให้ ครูทองคำได้เปิดโลกทัศน์ใหม่ๆ ได้รู้ได้เห็นและเกิดแนวคิดในการพัฒนาเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ

พ.ศ. ๒๕๒๕ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้เข้าไปแนะนำให้ชาวบ้านร่วมกันก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในบ้านม่วงหวาน-โคกเจริญขึ้น ในขณะนั้นแม้ครูทองคำกับเพื่อนๆ ในหมู่บ้านจะไม่เข้าใจในเรื่องของกลุ่มออมทรัพย์นักแต่ก็มีความเห็นร่วมกันว่าน่าจะมีประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคนในหมู่บ้าน จึงเข้าร่วมเป็นแกนนำสำคัญชักชวนชาวบ้านให้ร่วมกันสมัครเป็นสมาชิกก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ได้รวม ๗๐ คน

แรกๆ ของการดำเนินการ กิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ก็มีสภาพทรงๆ ทрудๆ เหมือนคำกล่าวที่ว่า **ไม่ตายแต่ก็เลี้ยงไม่โต**

ครูทองคำนั่งมองความเป็นไปของกลุ่มออมทรัพย์ด้วยความไม่สบายใจ ทั้งนี้เพราะไม่ทราบว่าจะหาทางพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ที่ช่วยกันตั้งช่วยกันผลักดันให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้และมีอนาคตที่ดีได้อย่างไร

องค์ความรู้

วันหนึ่งเมื่อครูทองคำได้อ่านหนังสือ การทำกลุ่มออมทรัพย์ อย่างละเอียดลอก็จับหลักในการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ให้เจริญก้าวหน้าได้ เมื่อทบทวนทำความเข้าใจจนแจ่มแจ้งดีแล้วจึงเชิญเพื่อนสมาชิกมาประชุมร่วมกันใหม่ว่าจะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เสียใหม่ จากการทำเงินไปฝากไว้ที่ธนาคารมาเป็นการถอนเงินจากธนาคารมาบริหารกันเอง แล้วปล่อยกู้กันเอง กำหนดดอกเบี้ยกันเองจะดีกว่า

แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะเป็นแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับที่ทางราชการได้ริเริ่มไว้ก็ตามแต่ แต่แนวทางที่ทางราชการกำหนดไว้แต่เดิมก็มองเห็นอยู่ว่ามีปัญหาและไม่สามารถบริหารงานให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้ การคิดหาทางออกใหม่ๆ แม้จะไม่ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการแต่ก็เป็นวิธีการที่น่าทดลองเพราะเป็นความคิด ของผู้ปฏิบัติที่รู้แก่ใจดีว่าอะไรคือปัญหาและอะไรคือทางออกที่ดีกว่า

ในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีปรากฏว่ากิจการของกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นความคิดของครูทองคำกับเพื่อนๆ สมาชิกสามารถมีกำไรค่อนข้างมาก ทำให้มีเงินพอที่จะนำมาจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่สมาชิก ทั้งเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน สวัสดิการค่ารักษาพยาบาล จนถึงสวัสดิการในการเสียชีวิตแก่ทุกคน มีสมาชิกเพิ่มเติมจากเดิม ๗๗ คน เป็น ๔๖๐ คน และมีเงินทุนหมุนเวียนกว่า ๒ ล้านบาท

ข่าวคราวความสำเร็จในการบริหารงานของกลุ่มออมทรัพย์บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญ ทำให้มีประชาชนเดินทางมาศึกษาดูงานกันมากเป็นพิเศษ รูปแบบในการบริหารงานได้รับการเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางและทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพิ่มขึ้นอีกนับ ๑๐ กลุ่ม นอกจากนี้ยังมีศูนย์สาธิตการตลาดเกิดขึ้นอีก ๔ - ๕ ศูนย์

ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์บ้านม่วงหวาน-โคกเจริญเป็นตัวอย่างอันดียิ่งในเรื่องของการบริหาร การจัดการที่มีประสิทธิภาพ ทางกลุ่มขยายกิจการต่างๆ ออกไปมากมาย ทั้งการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด ร่อนวดข้าว ยุ้งฉาง โรงงานน้ำปลา โรงสีชุมชน และอื่นๆ ที่กำลังจะตามมา

โดยเฉพาะศูนย์สาธิตการตลาดที่มีครูทองคำเป็นผู้จัดการนั้น มีผลกำไรจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชาวบ้านปีละกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาททีเดียว

ความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์เป็นความสำเร็จร่วมกันของทุกคนในชุมชน ซึ่งเรื่องนี้ครูทองคำพูดถึงความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์ไว้อย่างน่าสนใจ

“การออมทรัพย์กับชุมชนมันสำคัญมากเลย ยิ่งกว่าตัวเงินอันหนึ่งก็คือการทำให้คนมีส่วนร่วมและมันเป็นการพัฒนาบุคลากรในหมู่บ้านนั้นๆด้วย พัฒนาเรื่องการจัดการเรื่องความสามารถ พัฒนาเรื่อง คุณธรรม ถ้าหมู่บ้านทำออมทรัพย์ได้ มันหมายถึงศักดิ์ศรีของคน ศักดิ์ศรีของบุคลากรตรงนั้น ว่ามีความสามารถจัดการตรงนี้ได้ เพราะมันทำงานอยู่กับเงิน ถ้าทำงานอยู่กับเงินได้ก็ทำงานอย่างอื่นได้”

การถ่ายทอดความรู้

พ.ศ. ๒๕๓๖ ครูทองคำมีความคิดว่าการทำนุพัฒนานั้นจะทำแต่เพียงลำพังคงไม่ได้ และการที่จะรอคอยให้ราชการเข้ามาช่วยพัฒนาหมู่บ้านต่างๆ ให้ครบทุกหมู่บ้านทุกตำบล นั้น คงจะเป็นเรื่องที่ยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุนี้เองครูทองคำจึงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการรวบรวมผู้นำองค์กรชาวบ้านอีก ๗ อำเภอเพื่อร่วมกันสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาพื้นที่ในจังหวัดบุรีรัมย์ขึ้นซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

ครูทองคำพูดถึงชมรมพัฒนาบุรีรัมย์ด้วยความภาคภูมิใจว่าเป็นการร่วมมือกันช่วยเหลือกันด้วยความบริสุทธิ์ใจในเรื่องความรู้ ประสบการณ์ การจัดการทรัพยากร และเป็นเสมือนศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในจังหวัดต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งชมรมไว้ ๗ ข้อ ได้แก่

๑. เพื่อสร้างองค์กรเครือข่ายชุมชนที่มีแนวคิดเดียวกันร่วมกันพัฒนาองค์กรในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ให้มีความเข้มแข็ง
  ๒. เพื่อช่วยเหลือกันในด้านประสบการณ์ ทรัพยากร และกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก
  ๓. เพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาประยุกต์ใช้บนรากฐานและวิถีชีวิตของชาวอีสาน
  ๔. เพื่อสร้างเสริมให้สมาชิกเกิดการสร้างฐานชีวิต โดยการทำการเกษตรแบบครบวงจร คือให้อาหารเพียงพอเหลือแจกและจ่ายร่วมกัน
  ๕. เพื่อสร้างสมดุลระหว่างชีวิตหมู่บ้านกับสิ่งแวดล้อม
  ๖. เพื่อสนับสนุนให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในจังหวัดต่างๆ
  ๗. เพื่อเป็นองค์กรประสานความร่วมมือกับองค์กรอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน
- ครูทองคำได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลต่างๆ ดังนี้
- เยาวชนในท้องถิ่น
  - นักเรียน นักศึกษา

- กลุ่มแม่บ้าน
- ประชาชนโดยทั่วไป
- สมาชิกเครือข่ายชมรมพัฒนาชาวนบุรีรัมย์
- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ อำเภอพลับพลาชัย

ในปัจจุบันกิจกรรมหลักของชมรมพัฒนาชาวนบุรีรัมย์ก็คือ การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ความรู้ ความคิด ผ่านเวทีการประชุมนอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้โดย ผ่านการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน ซึ่งวัตถุประสงค์หลักๆ แล้วก็เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกัน และกันในลักษณะของการบ่มเพาะ ซึมซับและถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน

สิ่งที่น่าภาคภูมิใจมากที่สุดในเวลานี้ก็คือ ชมรมพัฒนาชาวนบุรีรัมย์ได้สานต่อ ความคิดด้วยการขยายเครือข่ายองค์กรชาวบ้านออกไปถึง ๑๓ อำเภอ มีองค์กรสมาชิก เกิดขึ้นมากมายถึง ๑๒๐ องค์กร กลุ่มองค์กรสำคัญๆ ก็เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตร นิเวศน์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหัตถกรรมและสมาชิกมากกว่า ๑๐,๐๐๐ คน และมีเงินหมุนเวียน มากกว่า ๕๐ ล้านบาท

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

ในปัจจุบันชมรมพัฒนาชาวนบุรีรัมย์มีเครือข่ายทั่วไปทั้งระดับอำเภอและระดับตำบล ครุฑทองคำได้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระสำหรับการเรียนรู้ร่วมกันอย่างหลากหลาย เช่น

- เกษตรยั่งยืน
- การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
- ออมทรัพย์
- ศูนย์สาธิตการตลาด

- หัตถกรรมชุมชน
- โรงงานน้ำปลา
- โรงสีข้าวชุมชน
- สิ่งแวดล้อม
- การรักษาพื้นบ้าน
- การศึกษาของชุมชน

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ครูทองคำถ่ายทอดความรู้ในเรื่องต่าง ๆ แก่องค์กรสมาชิกด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เช่น

- การบรรยาย
- การให้คำปรึกษา
- การปฏิบัติให้ดู
- การให้สมาชิกปฏิบัติจริง
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- การเดินทางไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ

ครูทองคำเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ มาด้วยประสบการณ์ชีวิตของตนเอง โดยไม่ได้ผ่านสถาบันการศึกษาชั้นสูงมาจากไหน แต่แนวคิดในการพัฒนาแผ่นดินที่อยู่อาศัยให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยการสอนการถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม โดยไม่ได้ใช้งบประมาณของทางราชการนั้น นับเป็นแบบอย่างของความเป็นครูที่ดี ยิ่งคนหนึ่ง

การที่ครูทองคำ แจ่มใส เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้าน กองทุนและธุรกิจชุมชน เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของ สังคมและ ชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นครุภูมิปัญญาไทยเพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอด ภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษา ตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

ครูทองคำ แจ่มใส ปัจจุบันอายุ ๔๕ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ที่บ้านม่วงหวาน ตำบลจันชุม อำเภอลับพลารักษ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นบุตรของนายเรือน นางเย็น แจ่มใส

การศึกษา

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านแพงพวย
- มัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่อำนวยการ อำเภอบึงนาราง จังหวัดบุรีรัมย์

เกียรติคุณที่ได้รับ

- ผู้ใหญ่บ้าน
- พ.ศ. ๒๕๕๒ คนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน
- พ.ศ. ๒๕๕๔ ครุภูมิปัญญาไทย ตั้งกองทุนและธุรกิจชุมชน จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

นายมัน สามดี

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์)

คำประกาศเกียรติคุณ
นายมั่น สามสี

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์)

ครูมั่น สามสี เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๓๑ ที่จังหวัดยโสธร เคยเป็นลูกจ้างร้านขายของชำ ในกรุงเทพฯ ทำให้เรียนรู้เรื่องการทำธุรกิจรายย่อย และมองเห็นช่องทางการประกอบอาชีพค้าขาย จึงเดินทางกลับบ้านเกิดเพื่อสร้างงานในหมู่บ้านของตนเอง เมื่อประสบความสำเร็จจึงริเริ่มจัดตั้งกองทุนร้านค้าประจำหมู่บ้าน ร่วมงานพัฒนาชุมชนด้วยการจัดตั้งโรงเรียนชาวนาวิถีธรรมชาติ จากนั้นริเริ่มค้นคว้า ทดลองทำนา ระบบเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ เพื่อให้เกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายข้าวได้เอง เมื่อทดลองจนประสบความสำเร็จแล้ว จึงเผยแพร่แนวความคิดการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ให้แก่เยาวชนในหมู่บ้าน สมาชิกชมรมรักษ์ธรรมชาติ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาดำบลนาไผ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร และผู้ที่สนใจทั่ว

การที่ ครูมั่น สามสี นำความรู้ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์) ที่ตนเองได้ศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปปฏิบัติ จนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้าน เกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔

นายมัน สามลี

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์)

ครุมัน สามลี จากบ้านโสกชุมพูน ตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นครุภูมิปัญญาไทยที่ริเริ่มการทำเกษตรกรรม เกษตรอินทรีย์ จนมีชื่อเสียงไปทั่วประเทศ ร่วมงานพัฒนาชุมชนด้วยการจัดตั้งโรงสีข้าวรักษ์ธรรมชาติ ส่งเสริมการผลิตสมุนไพร รวมกลุ่มจัดทำธุรกิจชุมชน การบรรจุภัณฑ์ และธนาคารชุมชน จนประสบความสำเร็จ เป็นแบบอย่างให้แก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน นำไปปรับประยุกต์ใช้แก้ปัญหาของชุมชนต่างๆ

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

ครุมัน เรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านโสกท่าลาดพัฒนาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ก็ออกมาช่วยพ่อแม่ทำนา

พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๑ หลังจากเรียนรู้ประสบการณ์ทำนาจากชีวิตจริงจนอายุครบ บวช ครุมันก็บวชพระ ตามประเพณีของชายไทยในระหว่างบวชได้ศึกษารธรรมะ ประเพณี วัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และนับว่าเป็นความโชคดีอย่างยิ่งที่อยู่ในระหว่างบวชพระอยู่นั้น เจ้าอาวาสวัดบ้านโสกชุมพูนนอกจากเป็นพระนักพัฒนาแล้ว ยังเป็นพระที่มีความรู้ความสามารถด้านช่างไม้ ช่างก่อสร้างที่มีฝีมือและความสามารถสูง ครุมันจึงมีโอกาสดูแลเรียนรู้ ฝึกฝน งานช่างไม้และเรียนรู้งานก่อสร้างกับเจ้าอาวาสอย่างใกล้ชิด ทำให้เกิดการเรียนรู้วิชาชีพช่างไม้ และช่างก่อสร้างมาแต่ครั้งนั้น

พ.ศ. ๒๕๑๓ ความเป็นหนุ่มเป็นแรงผลักดันสำคัญให้ครุมันตัดสินใจไปทำงานที่กรุงเทพฯ เหมือนคนหนุ่มสาวอื่นๆ ที่ล่องหน้าเข้าไปทำงานในเมืองหลวงกันค่อนข้างมาก งานแรกในกรุงเทพฯ ที่ยึดเป็นอาชีพก็คือ การเป็นช่างประปา

ครุมันทำงานช่างประปาได้ ๖ เดือน ก็เปลี่ยนงานไปเป็นลูกจ้างขายของที่ร้านชำแห่งหนึ่งทำได้ประมาณปีเศษก็เกิดการเรียนรู้ถึงวิธีการทำมาค้าขายได้มากขึ้น

ใช้เวลาทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ เกือบ ๒ ปี ครุมันก็เกิดความคิดว่าถึงเวลาแล้วที่ควรจะไป ตั้งต้นอนาคตของตนเองที่บ้านเกิดซึ่งคงจะดีกว่าการทำงานเป็นลูกจ้างคนอื่นอยู่ในกรุงเทพฯ

นี่คือเหตุผลที่ทำให้ครุมนันได้เดินทางกลับบ้านเกิดในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ การกลับบ้านเกิดเพื่อมาตั้งต้นอนาคตใหม่ของครุมนันนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีทีเดียว ทั้งนี้เพราะบ้านโสภณชุมพลเป็นชุมชนที่มีปัจจัยหลาย ๆ ด้านที่มีความเป็นชุมชนอยู่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีนักพัฒนาในหมู่บ้านที่มีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่ทำงานอยู่ในชุมชนอยู่เป็นจำนวนมาก

การเรียนรู้

การเป็นลูกจ้างร้านขายของชำในกรุงเทพฯมาก่อนทำให้ครุมนันได้รับรู้และเรียนรู้จุดเริ่มต้นของการทำธุรกิจขนาดเล็กมาพอสมควร รู้และเห็นว่าในแต่ละวันนั้นคนเราต้องมีการจับจ่ายใช้สอย มีผู้ซื้อ มีผู้ขาย มีกำไร มีขาดทุน หมุนเวียนไปแต่ละวัน ช่วงการเป็นลูกจ้างร้านขายของชำนั้นครุมนันเติบโตทั้งประสบการณ์และความคิด ในช่วงนั้นเริ่มมีความคิดในการตั้งกองทุนร้านค้าในหมู่บ้านอยู่ในใจ แต่ก็ยังไม่ทราบว่าจะเริ่มต้นตรงไหน อย่างไร

พ.ศ. ๒๕๒๓ หลังกลับจากกรุงเทพฯ ไปอยู่ที่บ้านได้ ๘ ปี ครุมนันก็เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญคนหนึ่งในการร่วมกันก่อตั้งกองทุนร้านค้าประจำหมู่บ้านโสภณชุมพลขึ้น ทั้งนี้เพื่อลดการถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง และเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกกองทุนร้านค้าประจำหมู่บ้าน

การทำงานร่วมกับชุมชน

พ.ศ. ๒๕๒๖ อาจารย์จุลศักดิ์ มิทรวงค์ ซึ่งรับราชการครูอยู่ที่อำเภออุดรธานีได้ร่วมกันจัดตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้านขึ้นเป็นกลุ่มแรกๆ และในภายหลังกุศลจิตรา มิทรวงค์ ซึ่งเป็นพยาบาลอำเภออุดรธานีได้เข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้านให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ในช่วงนั้นเองที่ครุมนันเห็นคุณค่าของการร่วมกันพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอน จึงสมัครเข้าเป็นสมาชิกชมรมหมอยาพื้นบ้าน และผู้สนใจสมุนไพร

ความที่ครุมนันเป็นคนใส่ใจเอาจริงเอาจังและมีจิตใจช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เป็นทุนมาแต่เดิม ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ สมาชิกชมรมก็ได้เลือกตั้งให้ครุมนันเป็นประธานชมรม

หมอยาพื้นบ้านเพื่อเป็นผู้นำในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของหมอยาพื้นบ้านให้มีบทบาทในสังคมมากยิ่งขึ้น

พ.ศ. ๒๕๓๓ ชมรมเพื่อนธรรมชาติ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนในกรุงเทพฯ ได้เดินทางไปติดต่อกับกลุ่มเกษตรกรในอำเภออุดรชุม จังหวัดยโสธรว่า ต้องการจะรับซื้อข้าวหอมมะลิที่ปลูกโดยไม่ใช้สารพิษทางการเกษตร และจะรับซื้อข้าวปลอดสารเคมีที่ปลอดภัยตั้งแต่การปลูกข้าวและไม่ใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อนำไปจำหน่ายในกรุงเทพฯ

เงื่อนไขของชมรมเพื่อนธรรมชาติดูจะสวนกระแสกับวิถีชีวิตการทำนาของชาวนา แต่ข้อเสนอที่ยื่นให้ก็ทำให้กลุ่มเกษตรกรนั่งปริศนาหรือกันอย่างกว้างขวาง

ในความเป็นจริงแล้ว ความคิดในเรื่องการจัดตั้งโรงสีข้าวนี้กลุ่มผู้นำของบ้านโสกชุมพลเคยคิดมาครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยในครั้งนั้นคิดกันว่าน่าจะมีการก่อตั้งโรงสีข้าวชุมชนขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการถูกกดราคาและถูกโกงตาชั่งในการชั่งข้าว

แต่ในเวลานั้นการระดมทุนเป็นเรื่องใหม่และเป็นเรื่องใหญ่ ความคิดในการจัดตั้งโรงสีข้าวจึงเป็นอันพับไป

เมื่อมีผู้มากระตุ้นความคิดในเรื่องโรงสีข้าวชุมชนขึ้นอีกครั้ง กลุ่มผู้นำบ้านโสกชุมพลก็ได้มีการระดมทุนในการก่อสร้างโรงสีข้าวขึ้นจนเป็นผลสำเร็จ พวกเขาช่วยกันตั้งชื่อโรงสีข้าว จากเงินทุนของพวกเขาว่า โรงสีข้าวชมรมรักษ์ธรรมชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นเครื่องหมายแก่สังคมว่าโรงสีข้าวแห่งนี้สีข้าวที่มาจาก การปลูกโดยไม่ทำลายธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ข้อสำคัญโรงสีข้าวชมรมรักษ์ธรรมชาติยังจะได้เป็นเครื่องหมายเตือนใจในสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวบ้านกับ ชมรมเพื่อนธรรมชาติ อีกด้วย

แน่นอนว่ากิจกรรมที่มีคุณค่าเช่นนี้ ครูมันคือหนึ่งในกลุ่มผู้นำที่ร่วมก่อตั้งโรงสีดังกล่าวด้วย โดยรับตำแหน่งกรรมการบริหารของโรงสีมาจนถึงปัจจุบัน

ยิ่งทำงานให้กับชุมชนมากครูมันยิ่งได้รับความรู้และมีประสบการณ์เพิ่มพูนมากขึ้นตามลำดับ ระยะเวลา ๗ ครูมันสนใจในเรื่องของสหกรณ์ จึงได้ศึกษาค้นคว้า และหาความรู้เกี่ยวกับกระบวนการร่วมกันแก้ปัญหาด้วยวิธีการสหกรณ์มากยิ่งขึ้น เพื่อนำความรู้นั้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน

ทดลองทำนาระบบเกษตรอินทรีย์

การสนใจใฝ่รู้ในเรื่องต่างๆ อยู่อย่างสม่ำเสมอทำให้ครุมนั้นเกิดความคิดดีๆ ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงที่ชมรมเพื่อนธรรมชาติ เข้ามาจุดประกายความคิดในการปลูกข้าวปลอดสารเคมีนั้น ทำให้ครุมนั้นเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญคนหนึ่งที่ถูกขึ้นมาเป็นผู้นำในการเลิกล้มการทำนาที่ใช้สารเคมีมาเป็นการทำนาในระบบเกษตรอินทรีย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จนถึงปัจจุบัน

ความที่ครุมนั้นเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือของคนในชุมชนและนอกชุมชน จึงทำให้มีโอกาสได้ถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ต่างๆ เผยแพร่ให้ผู้สนใจนำไปปฏิบัติทำให้แนวคิดการทำนาระบบเกษตรอินทรีย์แพร่หลายและมีผู้นำไปปฏิบัติเพิ่มมากยิ่งขึ้น

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการทำงานที่ต้องพึ่งพาปุ๋ยและสารเคมีเป็นหลักมาเป็นการทำนาระบบเกษตรอินทรีย์หรือทำเกษตรปลอดสารพิษนั้น แม้จะเคยเป็นวิถีชีวิตของชาวนามาแต่โบราณแต่การเร่งพัฒนาผลผลิตโดยใช้ปุ๋ยและสารเคมีต่างๆ ก็ทำให้เกษตรกรเกิดความลังเลทั้งนี้เพราะการทำระบบเกษตรอินทรีย์นั้นต้องต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการเป็นต้นว่าในขณะที่นาแปลงอื่นๆ ใช้ปุ๋ยเร่งผลผลิตใช้สารเคมีกำจัดแมลงกันหมด บรรดาแมลงต่างๆ ก็จะพากันหลบหนีมาทำลายผลผลิตในนาเกษตรอินทรีย์ ซึ่งไม่ใช้สารเคมีกำจัดแมลงให้เสียหายได้มากเช่นกัน

แต่ผลจากการเผยแพร่แนวคิดการทำนาระบบเกษตรอินทรีย์ไปมาก ๆ ทำให้เกษตรกรที่บ้านโสกชุมพูนหันมาทำนาระบบเกษตรอินทรีย์กันมากขึ้นซึ่งส่งผลให้ธรรมชาติค่อย ๆ ฟื้นตัวกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ด้วยระบบนิเวศอีกครั้งหนึ่ง

ในช่วงระยะเวลาไม่นานนักข้าวหอมมะลิที่บ้านโสกชุมพูน คำบดนาใส่เริ่มมีชื่อเสียงแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศมากยิ่งขึ้น และนับแต่นั้นมาบ้านโสกชุมพูนได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งสำคัญของชุมชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

องค์ความรู้

หลังจากทำนาระบบเกษตรอินทรีย์ไปได้สักระยะหนึ่งครุมนั้นก็ค้นพบว่าถ้าจะให้คุณภาพของข้าวจากการทำนาระบบเกษตรอินทรีย์มีมาตรฐานเดียวกันแล้ว จะต้องดำเนินการดังนี้

- แปลงเพาะปลูกจะต้องทำเกษตรอินทรีย์ทั้งแปลง และทุกแปลง
  - หากปลูกพืชคนละชนิดในคนละแปลง เช่น สวนมะม่วงกับ นาข้าว เป็นต้น แปลงทั้งสองจะต้องมีระยะห่างกันชัดเจน ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ เมตร
  - ขอบเขตของแปลงอินทรีย์ที่ติดต่อกับแปลงผู้อื่น ควรมาเกณฑ์ในการปฏิบัติ เพื่อลดโอกาสปนเปื้อนแปลงข้างเคียงดังนี้
    ๑. คันดินจะต้องสูงไม่ต่ำกว่า ๕๐ เซนติเมตร และกว้างไม่ต่ำกว่า ๑.๕๐ เมตร
    ๒. มีการปลูกไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นหลากหลายชนิดบนคันดิน (โดยค่อยๆ ปรับค่อยปลูกไปเรื่อย ๆ)
  - มีการปรับปรุงบำรุงด้วยอินทรีย์วัตถุ เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของแร่ธาตุ และสารอาหารได้แก่
    ๑. มีการปลูกพืชหลายชนิดในแปลง เช่นปลูกแบบผสมผสาน การปลูกพืชต่างระดับ เป็นต้น
    ๒. มีการปลูกพืชคลุมดิน เพื่อป้องกันวัชพืช รักษาความชุ่มชื้นในดิน และรักษาหน้าดิน
    ๓. มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดต่างๆ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยขี้ไก่ เป็นต้น
  - มีความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการปนเปื้อนจากสารเคมีอย่างจริงจัง
  - ให้ความร่วมมือในการบันทึกการซื้อขายและการใช้ปัจจัยการผลิต การทำบัญชีขายผลผลิตอินทรีย์อย่างต่อเนื่องทุกครั้งที่มีการซื้อขายปัจจัยการผลิตและขายผลผลิต
- ส่วนมาตรฐานการทำเกษตรปลอดสารพิษนั้นครุมนั้นกำหนดตามที่ชมรมรักษั
ธรรมชาติกำหนดไว้ดังนี้ว่า
- ในแปลงเกษตรจะต้องไม่ใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชและยาฆ่าแมลงทุกชนิด
  - จะต้องปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยขี้ไก่ เป็นต้น
  - ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเคมี จะใช้ไม่เกิน ๑๐ กก./ไร่ และจะต้องลดลงเรื่อยๆ
  - ภายในระยะเวลา ๓ ปีจะต้องปรับเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ทั้งแปลง
  - จะต้องไม่ใช้ปุ๋ยยูเรียเด็ดขาดไม่ว่าในข้าวหรือผัก
  - นาแปลงนั้นๆ ยกเว้นปุ๋ยเคมีไม่ใช้สารเคมีทุกชนิดในการปลูกผักในบริเวณ
- ปัจจุบันสมาชิกสมัครเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์จำนวน ๑๕๗ คน เกษตรปลอด
สารพิษ ๓๒๔ คน

การถ่ายทอดความรู้

ปัจจุบันมีผู้สนใจไปศึกษาในเรื่องการทำนาระบบเกษตรอินทรีย์ การปลูกข้าวหอมมะลิ ที่มีคุณภาพ และปลอดภัย โรงสีรักษ์ธรรมชาติที่บ้านโสกกชุมปูนอยู่เป็นประจำ ครูมันจึงใช้พื้นที่ของบ้านโสกกชุมปูนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ตามที่มีผู้สนใจ โดยตนเองร่วมกับทุกคนในชุมชนช่วยถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้โดยไม่ปิดบังกลุ่มผู้เรียนรู้ได้แก่

- เยาวชนในหมู่บ้าน
- สมาชิกชมรมรักษ์ธรรมชาติ
- สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาตำบลนาโถ่
- นักวิชาการ

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

เนื้อหาสาระที่ครูมันถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจนั้นจะประกอบไปด้วย

- การทำนาระบบเกษตรอินทรีย์
- การทำนาปลอดภัย
- การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
- กองทุนธนาคารหมู่บ้าน
- การผลิตยาสมุนไพรเพื่อสุขภาพ
- ธุรกิจโรงสีข้าวรักษ์ธรรมชาติ

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ปัจจุบันครูมันใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชมรมรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกรทำนที่บ้านนาไร่ และผู้สนใจ หลากหลายลักษณะ เช่น

- การบรรยาย
- การนำชม
- การสาธิต
- การให้คำปรึกษา
- การฝึกปฏิบัติ

ความที่ครูมันสนใจในการร่วมกิจกรรมกับกลุ่มต่างๆ ที่บ้านโสกกชุมปูนอย่างหลากหลายทำให้เกิดองค์ความรู้ต่างๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะการริเริ่มการทำนาระบบเกษตรอินทรีย์นั้น มีส่วนอย่างสำคัญทำให้เกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายข้าวได้ด้วยตนเอง องค์ความรู้ที่ครูมันค้นพบ ทำให้เกษตรกรมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้บริโภคเองก็บริโภคข้าวที่ปลอดภัยจากสารเคมี ซึ่งมีผลอย่างยิ่งแก่สุขภาพของประชาชน

ข้อสำคัญครุมนั้นได้ทำหน้าที่ของครูอย่างสมบูรณ์ โดยถ่ายทอดความรู้ในเรื่องดังกล่าวให้แพร่หลายโดยมิได้ปิดบัง

การที่ครุมนั้น สามสี เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นครุภูมิปัญญาไทยเพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

ครุมน สามสี ปัจจุบันอายุ ๕๓ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่บ้านโสกขุมปูน ตำบลนาโถ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นบุตรของนายลุย นางบุญ สามสี

การศึกษา

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านโถ้ท่าเสาพัฒนา อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๓๔ ผู้ใหญ่บ้านตำบลโสกขุมปูน
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

นายประคอง มนต์กระโทก
คณบดีปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีสุโขทัย)

คำประกาศเกียรติคุณ

นายประคอง มนต์กระโทก

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ)

ครูประคอง มนต์กระโทก เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่จังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมมาตั้งแต่เด็ก เมื่อเติบโตประกอบอาชีพทำนาแต่ประสบความล้มเหลว จึงไปประกอบอาชีพอื่นอีกหลายอาชีพแต่ไม่ประสบความสำเร็จจึงกลับมาทบทวนปัญหาที่เกิดขึ้น โดยทดลองจับบ่อเลี้ยงปลา แต่ก็ต้องประสบปัญหาอุทกภัยหลายครั้ง ทำให้เกิดความคิดใหม่ในการแก้ปัญหาโดยยกคันดินให้สูงและกว้างขึ้น ในบ่อเลี้ยงปลานานาชนิด ส่วนคันบ่อปลูกพืชอายุสั้นทำให้มีผลผลิตทั้งพืชผักและปลาขายได้ตลอดปี จากนั้นเปิดบ้านของตนเองเป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน สอน และถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชนและผู้สนใจโดยทั่วไป โดยเน้นการทำการเกษตรวิถีพุทธ ที่ใช้วิธีพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ

การที่ ครูประคอง มนต์กระโทก นำความรู้ด้าน เกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ) ที่ตนเองศึกษาค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปแก้ปัญหาและปรับประยุกต์ใช้จนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔

นายประคอง มนต์กระโทก

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ)

ครูประคอง มนต์กระโทก จากจังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการนำความรู้ทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับการทำเกษตรกรรมในแนวเกษตรวิถีพุทธที่เน้นการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด โดยไม่ทำลายธรรมชาติใช้ชีวิตสมถะพออยู่พอกิน เพื่อแก้ไขปัญหาการทำเกษตรของเกษตรกรโดยเน้นการสำนึกถึงบุญคุณของแผ่นดินเป็นสำคัญ

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

เมื่อครูประคองเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ นั้น เป็นปีเดียวกับที่พ่อถูกยิงเสียชีวิต ซึ่งครูประคองเล่าว่าการเสียชีวิตของพ่อทำให้ความฝันที่จะเรียนหนังสือในชั้นสูงๆ ดับวูบลงชีวิตเต็มไปด้วยความท้อแท้สิ้นหวัง และมองไม่เห็นอนาคตข้างหน้าแต่อย่างใด

ท่ามกลางความท้อแท้และสิ้นหวังนั้นเองที่ครูประคองได้รับข่าวดีมาว่าที่สำนักวัดป่าไถ่ตั้งอำเภอมีหลวงพ่อน้อยตั้งสำนักสงฆ์เพื่อปฏิบัติกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระ มาตั้งเพื่อปฏิบัติธรรมอยู่ ครูประคองจึงออกเดินทางมุ่งหน้าไปฝากตัวเป็นศิษย์ที่สำนักวัดป่าแห่งนั้น

ที่วัดป่าครูประคองโกนผมนุ่งขาวห่มขาว ปฏิบัติธรรมถือศีล ๘ อย่างเคร่งครัด ใช้เวลาตอนกลางวันศึกษาธรรม กลางคืนนั่งวิปัสสนาสมาธิติดต่อกันเป็นเวลา ๒ ปี จากนั้นจึงบวชเณรศึกษาเล่าเรียนทางธรรม เพื่ออุทิศกุศลให้พ่อผู้ล่วงลับ

หลังจากศึกษาธรรมจากสำนักวัดป่าได้ระยะหนึ่งครูประคองได้เดินทางเข้าไปศึกษาธรรมต่อที่สำนักในตัวเมืองนครราชสีมาเมื่อสอบได้นักธรรมโทแล้วจึงเดินทางไปศึกษาธรรมต่อที่สำนักในกรุงเทพฯ

พอสอบได้นักธรรมเอกแล้วจึงกลับไปบวชที่วัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

เดิมทีเดียวครูประคองตั้งใจจะบวชพระตลอดชีวิต แต่แม่และน้องๆ ก็ยังคงอยู่กับความทุกข์ยากเหมือนที่ผ่านมามาแม่แก่ลงมากน้องๆ ก็เติบโตขึ้น แต่ความยากจนเหมือนจะเพิ่มมากกว่าเก่า

จิตสำนึกความรับผิดชอบบอกแก่ครูประคองว่าจะต้องลาสิกขาออกไปแบกรับภาระต่างๆ แทนแม่ที่แก่เฒ่าลงไปทุกวัน จากนั้นครูประคองจึงตัดสินใจลาสิกขาออกมาช่วยครอบครัวอีกแรงหนึ่ง

นานหลายปีหลังจากทำงานหาเลี้ยงแม่และน้องๆ จนฐานะดีขึ้นกว่าเดิมแล้วครูประคองก็แต่งงานสร้างครอบครัวบนผืนนา ๑๐ ไร่ของภรรยา

สองปีกว่าของชีวิตชาวนาที่ยิ่งทำก็ยิ่งจนลงๆ เพื่อนบ้านมากมายก็พากันละทิ้งแผ่นดินไปรับจ้างหารายได้จากที่อื่นเพิ่มมากขึ้นทุกปี

ครูประคองนั่งมองผืนนาแห้งแล้งแล้วก็เกิดความคิดที่จะหาอาชีพเสริมเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวโดยไปเรียนวิชาชีพช่างตัดผมด้วยเหตุผลที่ว่าจะได้กลับมาทำงานในหมู่บ้านโดยไม่ต้องทอดทิ้งครอบครัวไปไกลๆ

รายได้จากการตัดผมมีได้มากมายเหมือนที่ใครๆ คิด แต่การเป็นคนอดออมก็ทำให้ครูประคองเก็บสะสมเงินซื้อสามล้อถีบได้คันหนึ่ง จากนั้นก็ไปรับจ้างถีบสามล้ออยู่ในตัวเมืองนครราชสีมา

อาชีพถีบสามล้อแม้จะเหนื่อยกายแต่ก็มีรายได้ที่ดีพอสมควรทำให้ครูประคองมีรายได้มาจุนเจือครอบครัวได้ทุกวัน

จากนั้นไม่นานการเปลี่ยนแปลงในชีวิตก็เกิดขึ้น

ในยุคที่สหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา นั้นได้มีการประกาศรับสมัครคนไทยให้เข้าไปทำงานที่ฐานทัพเป็นจำนวนมาก ครูประคองเองเป็นคนหนึ่งที่สมัครเข้าไปทำงานเป็นช่างไม้ และทั้งผู้รักษาความปลอดภัยให้ฐานทัพ โดยโยกย้ายไปตามฐานทัพต่างๆ อยู่เสมอ

แม้การทำงานในฐานทัพอเมริกันจะได้เงินเดือนมากกว่าการทำนา การตัดผม และการถีบสามล้อรวมกันก็ตามที แต่การจากบ้าน จากครอบครัวทำให้ครูประคองคิดว่าเงินแม้จะเป็นความจำเป็นของชีวิตแต่เงินก็หาใช้ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตไม่

ด้วยเหตุนี้เองครูประคองจึงตัดสินใจลาออกจากฐานทัพอเมริกันแล้วย้อนกลับไปทำนาอยู่กับครอบครัว

การเรียนรู้

พ.ศ. ๒๕๑๔ ครูประคองเห็นว่าขึ้นทำนาต่อไปชีวิตคงเต็มไปด้วยหนี้สินรุงรัง และก็คงจะอยู่อย่างคนไร้อนาคต เพราะถึงแม้ว่าในช่วงเวลานั้นทางราชการจะเริ่มขุดคลองส่งน้ำจากเขื่อนลำพระเพลิงผ่านฝืนนาของหมู่บ้านเพื่อให้ทุกคนทำนาได้ปีละ ๒ ครั้ง ก็ตามที่ แต่ครูประคองไม่เชื่อว่าฝืนนั้นจะเป็นจริง

ในขณะที่เพื่อนบ้านพากันเข้ารับการอบรมถึงวิธีการทำนาปีละ ๒ ครั้ง ครูประคองกลับคิดสวนทางว่าเมื่อคนอื่นทำนาปลูกข้าวเพื่อให้มีข้าวกินครูประคองก็ตั้งความหวังว่าตนเองจะผลิตอาหารที่กินกับข้าวควบคู่กันไป

อาหารดังกล่าวก็คือปลา

เพื่อนบ้านเริ่มเตรียมฝืนนาเพื่อทำทั้งนาปี นาปรัง ครูประคองกับภรรยา ก็เริ่มขุดบ่อปลาด้วยสองมือของตนเองไปที่ละเล็กละน้อย

๘ เดือนกว่าบ่อปลากว้าง ๒ งาน ลึก ๑ เมตร จากน้ำพักน้ำแรงของครูประคอง และภรรยาจึงเสร็จท่ามกลางความร้าวระบมของทั้งสองคน

ครูประคองกับภรรยาก็กับอนาคตใหม่ที่หวังและฝืนเอาไว้ จากนั้นก็หาพันธุ์ปลามาปล่อยลงไปในบ่อที่ช่วยกันขุดมาเกือบแรมปี แล้วก็นั่งนับวันรอที่จะจับจับปลาตัวโตๆ

โชคชะตาของครูประคองช่างร้ายเสียเหลือเกินปรากฏว่าปีนั้นน้ำจากเขื่อนทะลักมาท่วมทุ่งปลาหายไปเกลี้ยงบ่อ

ครูประคองตั้งต้นใหม่อีกครั้งแต่แล้วประวัติศาสตร์ก็ซ้ำรอยเดิม

น้ำท่วมปลาหนี !

วิบัติภัยสองครั้งสองคราวราวมีอาถรรพณ์ เพื่อนบ้านโจษจันกันแข็งแขว่่าฟ้าดินลงโทษครูประคองกับภรรยาที่ลอบลู่บรรพบุรุษด้วยการขุดที่นาให้เป็นบ่อปลา

องค์ความรู้

โบราณว่าผิดเป็นครู

ครูประคองไม่ได้สนใจคำครหานั้น หลังจากนั่งทบทวนประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วก็พลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส

นั่นคือขุดดินยกขอบบ่อให้สูงขึ้น จัดทำร่องระบายน้ำในบ่อเลี้ยงปลา ขอบบ่อปลาปลูกพืชผักอายุสั้น ไม่นานนักปลาก็โตพืชผักก็เขียวเก็บไปขายได้ตลอดปี

๔ - ๕ ปี ผ่านไปรายได้จากการขายปลาขายผักก็พลิกฐานะของครูประคองให้ดีขึ้นๆ ตามลำดับข่าวคราวความสำเร็จในการเลี้ยงปลาปลูกผักของครูประคองร่ำลือไปไกล เจ้าหน้าที่ประมงแวะมาดูงานและเห็นว่าครูประคองทุ่มเทกับการเลี้ยงปลาอย่างจริงจัง จึงให้การสนับสนุนและฝึกอบรมถึงวิธีการขยายพันธุ์ปลาให้

ครูประคองนำความรู้สมัยใหม่มาผสมผสานกับความรู้เดิมแล้วปรับประยุกต์ใช้ในการเลี้ยงปลาของตนเองทำให้สามารถขยายพันธุ์ปลาได้อย่างรวดเร็ว

ครูประคองเป็นนักวิจัยโดยธรรมชาติจากการสังเกตทำให้ทราบว่าผืนดินใดที่มีต้นจิก ต้นจามัน ขึ้นมากบริเวณนั้นจะสามารถเลี้ยงปลาได้เป็นอย่างดี เนื้อปลาก็มีรสชาติอร่อย แต่ถ้าบริเวณใดมีต้นยาง ต้นตะแบก ขึ้นมากเนื้อปลาจะไม่อร่อย เป็นต้น

ครูประคองขยายกิจการเพาะพันธุ์ปลาจากบ่อเล็กๆ เป็น**ประคองพันธุ์ปลา** ที่มีทั้งปลานิล ปลาไน ปลายี่สกเทศ ปลาดุก ฯลฯ จำหน่ายปีละเป็นจำนวนมาก โดยมีลูกค้าจากทุกสารทิศไปรับเป็นประจำ

ครูประคองมิได้ขายพันธุ์ปลาให้แก่ใครง่าย ๆ ถ้าเห็นว่าคนไหนมิได้ตั้งใจเลี้ยงปลาอย่างจริงจังก็จะแนะนำให้ทำอาชีพอื่น ๆ และก่อนจะขายพันธุ์ปลา ก็จะสอบถามถึงขนาดบ่อเลี้ยงปลาเสมอเพื่อจะได้บอกให้ลูกค้าซื้อพันธุ์ปลาไปในจำนวนที่พอเหมาะกับบ่อของแต่ละคน

ขายพันธุ์ปลาไปแล้วครูประคองยังตามไปดูแลสอบถามปัญหาต่างๆ ถึงบ้านอีกด้วย

การถ่ายทอดความรู้

เมื่อลูกๆ ทั้ง ๗ คน เริ่มเติบโตขึ้นครูประคองเห็นว่าภาระของตนเริ่มลดน้อยลง จึงได้ใช้บ้านของตนเองเป็นศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนขึ้น โดยศูนย์แห่งนี้จะเป็นศูนย์สำหรับการถ่ายทอดประสบการณ์ต่างๆ ให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงปลา และอื่นๆ หมุนเวียนกันไป

เกี่ยวกับเรื่องศูนย์การเรียนรู้ ครูประคองเล่าให้ฟังว่า ในเมื่อลูกๆ โตพอที่จะดูแลตนเองและดูแลแม่ของพวกเขาได้เป็นอย่างดีแล้วตนเองก็อยากจะบวชเพื่อแสวงหาความ

สงบสุขที่แท้จริงของชีวิต แต่ถ้าหากประชาชนเห็นว่าตนเองยังทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ก็พร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ ความคิด และประสบการณ์ต่างๆ ให้แก่ทุกคน

“ผมยินดีที่จะให้บ้านผมเป็นที่เรียนรู้ของเกษตรกรผู้สนใจ ซึ่งผมก็เชื่อว่าการที่เกษตรกรมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนกันบ้างจะทำให้แนวคิดแตกฉานขึ้น แล้วการที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตของเกษตรกร ผมเชื่อว่าเราต้องปรับเปลี่ยนทำความเข้าใจกับแนวคิดของเขาก่อนจึงจะได้ผล ไม่เช่นนั้นมันก็เหมือนกับบางโครงการของรัฐบาลที่ชาวบ้านปรับเปลี่ยนโดยไม่เข้าใจ เปลี่ยนจากไร่มันสำปะหลังไปทำอย่างอื่นสักพัก พอมันราคาสูงเดี๋ยวก็กลับไปปลูกมันสำปะหลังเหมือนเดิมอีก” พ่อประคองชี้ให้เห็นถึงแก่นแท้ของปัญหาในการปรับเปลี่ยนความคิดของคน

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

เนื้อหาสำหรับการถ่ายทอดความรู้ของครูประคองนั้นจะเป็นการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ในเรื่อง

- เกษตรผสมผสาน
- ความรู้เรื่องดิน น้ำ อากาศ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศน์
- การปลูกจิตสำนึกความสัมพันธ์ระหว่างคน สถานที่ และสิ่งแวดล้อม
- ธรรมะกับการทำงาน

ครูประคองถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มต่างๆ ได้แก่

- นักเรียนในท้องถิ่น
- เยาวชนในหมู่บ้าน
- นักศึกษาที่ศึกษาดูงาน
- ประชาชนทั่วไป
- นักวิชาการ
- สมาชิกเครือข่ายเกษตรผสมผสาน จังหวัดนครราชสีมา

วิธีการถ่ายทอดความรู้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูประคองนั้นใช้วิธีการที่เรียบง่าย เช่น

- การเล่าประสบการณ์การเลี้ยงปลาและการทำเกษตรกรรม

- การแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน
- การฝึกปฏิบัติในบ่อปลาและพื้นที่ทำเกษตรกรรมบนคันบ่อปลา

ครูประคองถ่ายทอดความรู้ ความคิด ประสบการณ์ต่างๆ ให้แก่ผู้คนมาอย่างต่อเนื่อง ยาวนานและสิ่งที่เน้นเป็นพิเศษคือการทำเกษตรวิถีพุทธที่วิถีการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ไม่ทำลายธรรมชาติใช้ชีวิตสมถะพออยู่พอกิน และข้อสำคัญคือต้องสำนึกถึงบุญคุณของแผ่นดิน

ครูประคองเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ทุกคนในสังคมที่มีความกตัญญูอย่างสูงต่อพ่อแม่ และแผ่นดิน เป็นตัวอย่างของคนที่ไม่ยอมแพ้ต่อชีวิต มีความมานะ บากบั่น ในการประกอบอาชีพด้วยแรงกายของตนเองเป็นหลัก เป็นนักวิจัยธรรมชาติ สังเกตทดลอง จนเกิดองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพ เพื่อมีความรู้แล้วยังได้เปิดสอนเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ได้มาด้วยความยากลำบากของชีวิตเพื่อให้ผู้ที่สนใจนำไปเป็นบทเรียนใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและแก่สังคม

การที่ครูประคอง มนต์กระโทก เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและ ชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นครุภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๒

ครูประคอง มนต์กระโทก ปัจจุบันอายุ ๖๒ ปี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่บ้านทุ่งอรุณ เป็นบุตรของ นายห้าว

การศึกษา

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
- นักธรรมเอก

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๓๕ คนดีศรีสังคมจากมูลนิธิหมู่บ้าน
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

นายยุกุทธ ตรีนุชกร

ครุฑภูมิปัญญาไทย ด้านการแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม)

คำประกาศเกียรติคุณ

นายยงยุทธ ตรีนุชกร

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านการแพทย์แผนไทย

(การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม)

ครูยงยุทธ ตรีนุชกร เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๐๑ ที่จังหวัดสมุทรสาคร เคยทำงานกับโครงการแพทย์ชนบทที่โรงพยาบาลราชสีห์ไศล จังหวัดศรีสะเกษ มีความสนใจเป็นพิเศษในกระบวนการรักษาของหมอพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงริเริ่มให้มีการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านอีสาน ๕ จังหวัด เพื่อร่วมศึกษาพันธุ์พืชสมุนไพร รวบรวมตำรับยาประจำชุมชน โดยทดลองปฏิบัติอยู่นานหลายปี เมื่อเห็นว่าสามารถแก้ไขช่วยเหลือปัญหาด้านสุขภาพแก่ประชาชนได้ จึงเผยแพร่ความรู้ด้วยการออกหน่วยเคลื่อนที่รักษาและแนะนำผู้ป่วยในชุมชนให้รู้จักรักษาสุขภาพของตนเองด้วยสมุนไพรพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น

การที่ ครูยงยุทธ ตรีนุชกร นำความรู้ด้าน การแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม) ที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปแก้ไขปัญหาและปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้านการแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๔

นายยงยุทธ ตรีนุชกร

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านการแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม)

ครูยงยุทธ ตรีนุชกร จากจังหวัดขอนแก่นเป็นผู้ริเริ่มให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มหมอพื้นบ้านใน ๕ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ริเริ่มการศึกษาพันธุ์พืชสมุนไพร รวบรวมตำรับยาประจำชุมชน จัดตั้งหน่วยเคลื่อนที่เพื่อใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านรักษาและนำผู้ป่วยในชุมชนจนประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหασาธารณสุขในชุมชนได้เป็นอย่างดี

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

ในวัยเด็กสุขภาพของครูยงยุทธไม่แข็งแรง หมอจีนที่ทำคลอดให้บอกว่ามีอาการตัวเขียวคล้ำ เป็นจ้ำตามตัว หายใจไม่ปกติ ต้องส่งไปโรงพยาบาลศิริราชเพื่อดูแลต่อ แพทย์วินิจฉัยว่าเส้นเลือดฝอยในสมองแตก เมื่อโตขึ้นสมองอาจพิการและอาจมีปัญหาด้านการเรียน

หลังจากจบการศึกษารัฐศาสตร์บัณฑิตเกียรตินิยมอันดับ ๒ จากรามคำแหง ๑ ครูยงยุทธสมัครเข้าทำงานกับโครงการแพทย์ชนบทที่โรงพยาบาลราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ด้วยการแนะนำของ นพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ เพื่อไปรับงานเลี้ยงเด็กขาดสารอาหารในศูนย์เด็กบ้านดุง ตำบลบ้านดุง อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งแสนจะกันดาร กับเงินเดือนเพียง ๓,๐๐๐ บาท

บทเรียนจากการทำงานที่ราชสีไศล ๒ ปีครึ่ง เป็นบทเรียนที่ไม่เคยมีในตำรา ครูยงยุทธเข้าร่วมงานกับอีกหลายหน่วยงาน และได้เป็นเลขานุการสมาคมพัฒนาชนบทอีสาน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕

การเรียนรู้

ครูยงยุทธเป็นผู้ที่ชื่นชอบอ่านหนังสือมากโดยเฉพาะหนังสือที่ประทับใจและอ่านเป็นประจำคือหนังสือของเดล คาร์เนกี มหาตมะคานธี หนังสือ “คู่มือมนุษย์” ของท่านพุทธทาส หนังสือเหล่านี้คือ “ต้นทุน” ที่ทำให้ครูยงยุทธเป็นนักคิดปฏิบัติในเวลาต่อมา

เนื่องจากความเจ็บป่วยตั้งแต่แรกเกิดที่ทำให้สุขภาพไม่แข็งแรง ส่งผลให้เป็นปัญหาส่วนตัวตลอดมา และประกอบกับในช่วงทำงานโครงการแพทย์ชนบทได้ประสบกับเหตุการณ์ที่เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้สนใจเรื่องการดูแลสุขภาพมาแต่นั้น เหตุการณ์ดังกล่าวก็คือเมื่อครั้งแรกในวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๒๗ การได้พบเหตุการณ์ที่เด็กหญิงวัย ๒ ขวบ เศษๆ ท้องเสียอย่างรุนแรง ครูงยุทธเป็นผู้นำเด็กส่งโรงพยาบาล แต่จากความไม่รับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ทำให้เด็กได้รับน้ำเกลือเกินจนช็อกและเสียชีวิต

อีกครั้งหนึ่งคือเด็กชายอายุ ๘-๙ ปี ถูกงูเห่ากัด ครูงยุทธนำเด็กส่งโรงพยาบาล แต่แพทย์ไม่มีประสบการณ์ไม่เชื่อว่าเป็นงูเห่าต้องหารูปจากตำราแพทย์มาเทียบจึงจะเชื่อ ทำให้การรักษาเกือบไม่ทันการณ์ ครั้งนี้ครูงยุทธไม่รอการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันอีก แต่รับนำเด็กส่งหมอสมุนไพร จนเด็กรอดชีวิต เหตุการณ์ครั้งหลังนี้ทำให้ครูงยุทธเห็นความแตกต่างของการรักษาแผนปัจจุบันกับการรักษาของหมอพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน ในขณะที่หมอพื้นบ้านมีความเป็นกันเอง เต็มอกเต็มใจในการอธิบายขั้นตอนอาการต่างๆ หมอพื้นบ้านมีได้รักษาเฉพาะ “โรค” เท่านั้น แต่รักษา “คน” ซึ่งเป็นระบบทั้งองค์รวมของ กาย จิต และสังคม ครูงยุทธจึงเกิดความประทับใจและเริ่มสนใจในศาสตร์การรักษาแบบพื้นบ้าน

การเรียนรู้ทางการแพทย์พื้นบ้านของครูงยุทธ เริ่มต้นจากการเข้าร่วมและติดตามกระบวนการรักษาของหมอพื้นบ้านอย่างใกล้ชิดเป็นเวลาปีเศษ จนเกิดความเข้าใจในโครงสร้างของการแพทย์พื้นบ้าน พ่อทองอ่อน สิทธิไกรพงษ์ (ปัจจุบันเป็นนายกสมาคมแพทย์แผนโบราณ จังหวัดขอนแก่น) พ่อหมอผู้เป็นปรมาจารย์ด้านหมอพื้นบ้านอีสาน แม้ว่าพ่อทองอ่อนจะมีได้รับครูงยุทธเป็นศิษย์อย่างเป็นทางการ ด้วยเหตุผลเดียวที่ว่าครูงยุทธเป็นผู้มีความรู้ด้านแพทย์แผนปัจจุบันมาแล้วจึงไม่เหมาะกับการเรียนศาสตร์แพทย์พื้นบ้านอีสานอีก แต่ครูงยุทธก็ยังตั้งมั่นเคารพพ่อทองอ่อนเป็นครูอย่างจริงจัง เพราะพ่อทองอ่อนเป็นผู้ที่ช่วยให้เข้าใจโครงสร้างของแพทย์พื้นบ้านอีสานได้อย่างแจ่มแจ้ง

องค์ความรู้

การทำงานทำให้เกิดการเรียนรู้ และกลายเป็นองค์ความรู้โดยปริยาย ทั้งนี้เพราะครูงยุทธเห็นว่าการทำงานเพียงคนเดียวมัน เหนื่อยและเกิดผลช้า แต่การทำงานเป็น

เครือข่ายจะได้ผลมากและรวดเร็ว จึงพยายามผลักดันให้เกิดเครือข่ายหมอพื้นบ้านขึ้น การรวมตัวกันของกลุ่มหมอพื้นบ้านอีสาน เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการสร้าง เครือข่ายหมอพื้นบ้านนี้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยการชักชวนหมอพื้นบ้านในพื้นที่ ๖ จังหวัด จำนวน ๖๐-๗๐ คน สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ โดยมีกิจกรรมหลัก ๑๐ กิจกรรม ได้แก่

- ขึ้นภูศึกษาและเก็บพันธุ์ไม้มาใช้ประโยชน์
- รวบรวมตำรับยาประจำชุมชนและตำรับยาของเครือข่าย
- ออกหน่วยเคลื่อนที่ตรวจรักษา ให้คำแนะนำผู้ป่วยในชุมชน
- ทอดผ้าป่ายาสมุนไพร
- อนุรักษ์ป่าโคก
- จัดตั้งหน่วยบริการ อพยาสุมไพโร นวด และทำคัลงยาสมุนไพรประจำ ชุมชน
- จัดการสืบทอดความรู้ด้านเภสัชกรรม เวชกรรมไทย แก่เด็กและเยาวชน
- จัดตั้งโรงงานผลิตยาสมุนไพรระดับอำเภอ
- จัดการศึกษาดูงาน การรักษาพื้นบ้านในภาคอื่นๆ
- เพาะขยายพันธุ์ยาสมุนไพร ปลูกตามป่าสาธารณะ

การถ่ายทอดความรู้

ปัจจุบันเครือข่ายหมอพื้นบ้านได้มีการรวมตัว และขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางมีการประชุมกันเป็นประจำทุกปี โดยมีครูยงยุทธเป็นผู้ประสานงาน และสร้างเครือข่าย นอกจากนี้ยังได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการแพทย์กับหมอพื้นบ้านจากประเทศอื่นๆ เช่น ประเทศลาว เวียดนาม จีน และญี่ปุ่น ได้ร่วมกัน

เลือกสรรและประยุกต์ความรู้ประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเดินทางถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนในกลุ่มเครือข่ายหมอพื้นบ้านภาคอีสานและเครือข่ายศูนย์สุขภาพชุมชนภาคอีสานใน ๕ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม บุรีรัมย์ สกลนคร และจังหวัดกาฬสินธุ์

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

ครูยงยุทธและกลุ่มเครือข่ายหมอพื้นบ้านอีสานได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพแก่ประชาชนในเรื่องต่างๆ ดังนี้

- หลักการดูแลสุขภาพด้วยตนเอง
- การฟื้นฟูสุขภาพด้วยวิธีแบบองค์รวม
- การจัดระเบียบโครงสร้างของร่างกาย
- รายการอาหารสำหรับผู้ป่วย
- การสร้างพลังชีวิตด้วยสมาธิ
- การเสริมระบบภูมิคุ้มกันโรคด้วยการดื่มน้ำสะอาด
- การใช้สมุนไพร

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ครูยงยุทธได้ถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

- การบรรยาย
- การสาธิต
- ฝึกปฏิบัติ
- การให้คำปรึกษา
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

วันนี้ครูยงยุทธได้ทุ่มเททำงาน แนะนำการรักษา การปฏิบัติงานเพื่อดูแลสุขภาพตนเองให้แก่ประชาชนในจังหวัดภาคอีสาน โดยมีได้เรียกร้องค่าตอบแทนแต่อย่างใด โดยให้เหตุผลว่า “หมอพื้นบ้านอุทิศตัวให้กับชุมชนและสังคม ชุมชนและสังคมจะดูแลหมอพื้นบ้านเพื่อให้ยังชีพอยู่ได้”

การที่ ครูยงยุทธ ตริณูชกร เป็นบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพองค์รวม) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคม และชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

ครูยงยุทธ ตรีนุชกร ปัจจุบันอายุ ๔๓ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ที่ตำบลท่าฉลอม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ในครอบครัวชาวจีนที่มีอาชีพทำการประมง มีพี่น้อง ๖ คน เป็นบุตรคนที่ ๔ สมรสกับนางสาวอุทัยวรรณ มีบุตรชาย ๑ คน บุตรหญิง ๑ คน

การศึกษา

- รัฐศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมอันดับ ๒ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๒๖ รางวัลพระสิทธิธิดาทองคำ สาขาพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครุภูมิปัญญาไทยด้านการแพทย์แผนไทย (การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

นางราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน - หมอลำซิ่ง)

คำประกาศเกียรติคุณ

นางราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน - หมอลำซิ่ง)

ครูราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา ชื่อทางการแสดงว่า ราตรี ศรีวิไล เกิดเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๕ ที่จังหวัดมหาสารคาม ได้เผชิญปัญหาที่ผู้ชมในวัยหนุ่มสาวในท้องถิ่นเสื่อมความนิยมการแสดงหมอลำ และหันไปชื่นชมการแสดงของต่างประเทศมากยิ่งขึ้น จึงได้ทดลองปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงใหม่ด้วยการนำ ศิลปะการแสดง หมอลำ หมอลำหมู่ หมอลำเพลินมาประยุกต์กับดนตรีพื้นบ้าน โดยมีแคน พิณ เบส กลอง ชูด และมีหางเครื่องประกอบการแสดงจะกลายเป็นต้นกำเนิด หมอลำซิ่ง ที่ทำให้ผู้ชมหันกลับมาให้ความ นิยมอย่างสูงอีกครั้งทำให้ปัจจุบันมีผู้สนใจเรียนรู้เพื่อเป็นหมอลำซิ่งกันเป็นจำนวนมาก ครูราตรีสวัสดิ์จึงได้ ตั้งสำนักหมอลำราตรี ศรีวิไล เพื่อสอนถ่ายทอดศิลปะการแสดงหมอลำซิ่งแก่ผู้สนใจขึ้น ทำให้มีผู้สืบสาน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของไทย ให้คงดำรงอยู่ต่อไป และสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพได้

การที่ ครูราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา นำความรู้ด้าน ศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง) ที่ ตนเองศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้ เรียนรู้ นำไปประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑ ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔

นางราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง)

ครุราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา จากจังหวัดขอนแก่น ชื่อทางการแสดงว่า ราตรี ศรีวิไล เป็นผู้คิดค้นและให้กำเนิดหมอลำซิ่ง ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงรูปแบบใหม่ที่พัฒนามาจากการแสดงหมอลำ หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน โดยนำศิลปะการแสดงดังกล่าวประยุกต์กับดนตรีพื้นบ้าน ทำให้ศิลปะการแสดงหมอลำในรูปแบบเดิมที่ผู้ชมเสื่อมความนิยมหันไปให้ความสนใจศิลปะการแสดงจากต่างประเทศกลับมาได้รับความนิยมอย่างสูงอีกครั้งหนึ่งในปัจจุบัน ทำให้ศิลปะการแสดงหมอลำที่กำลังจะสูญหายเป็นที่นิยมในกลุ่มเยาวชนอีกครั้งหนึ่ง

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

เมื่อครุราตรีสวัสดิ์ อุ้นทะยา เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ได้เรียนรู้ศิลปะการแสดงหมอลำกับพ่อ แม่ พี่ชาย พี่สาว ซึ่งมีอาชีพหมอลำตั้งแต่อายุได้ ๑๓ ปี ซึ่งการที่พ่อ แม่ พี่ชาย และพี่สาว เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงทำให้มีคนมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ค่อนข้างมาก ครอบครัวของครุราตรีจึงใช้โอกาสดังกล่าวถ่ายทอดศิลปะการแสดงหมอลำพื้นฐานแก่ครุราตรีสวัสดิ์ไปพร้อม ๆ กับคนอื่น

พ.ศ. ๒๕๐๘ หลังจากฝึกฝนศิลปะการแสดงกลอนลำจากครอบครัวได้ในระดับหนึ่งแล้ว ครอบครัวก็ให้ครูราตรีสวัสดิ์ได้มีโอกาสแสดงความสามารถด้วยการออกลำเป็นครั้งแรกเมื่ออายุ ๑๔ ปี ในงานบุญขึ้นบ้านใหม่ที่บ้านน้ำสวย ตำบลสระใคร อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

การลำเดี่ยวเป็นปฐมบทสำคัญในชีวิตของครูราตรีที่เริ่มต้นจากลำกลอนพื้นๆ ธรรมดา ก่อนเป็นเบื้องแรก ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ การได้รับกำลังใจจากผู้ชมที่ให้โอกาสแก่เด็กหญิงคนหนึ่งได้มีวันแรกของชีวิตศิลปิน และนับแต่นั้นมาครูราตรีก็ก้าวเดินไปบนถนนสายหมอลำอย่างมีจังหวะจะโคน ทั้งนี้เพราะพ่อ แม่ พี่ชาย และพี่สาว เป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลให้การก้าวเข้าสู่เส้นทางหมอลำเป็นไปอย่างมั่นคง

การเรียนรู้

แรกที่ลำใหม่ๆ นั้น ครูราตรีถึงแม้จะสนใจในเรื่องการเขียนกลอนลำอยู่บ้าง แต่ในช่วงเวลานั้นก็ยังมองไม่เห็นว่าจะมีความจำเป็นสักเท่าใดที่จะต้องเขียนกลอนลำด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะทั้งพ่อและพี่ชายต่างก็เป็นคนเขียนกลอนลำที่มีชื่อเสียงและเขียนกลอนลำไว้อย่าง

มากมายจนนำไปใช้ไม่หมดจึงได้แต่ศึกษาศิลปะการแต่งกลอนอยู่ห่างๆ

ในอดีตนั้น เวลาที่หมอลำคนอื่น ๆ มาขอให้พ่อและพี่ชายแต่งกลอนลำให้ ครูราตรีสวัสดิ์จึงมีหน้าที่สำคัญเพิ่มขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งนอกเหนือจากการลำก็คือ ต้องมีหน้าที่ในการคัดลอกกลอนลำที่พ่อและพี่ชายแต่งนั้นแจกจ่ายให้แก่ผู้ที่มาขอ อีกหน้าที่หนึ่ง

การอ่านกลอนลำ คัดลอกกลอนลำ และการมีโอกาสได้ลำอยู่บ่อยๆ นี้เอง ที่ทำให้ครูราตรีสวัสดิ์เกิดการเรียนรู้เรื่องจันทลักษณ์ในการเขียนกลอนลำว่ามีรูปแบบอย่างไร

การเขียนกลอนลำของครูราตรี นับเป็นการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี วรรณกรรมที่ครูราตรีสวัสดิ์ สร้างสรรค์มิได้มีจุดมุ่งหมายสำหรับการอ่าน หากแต่เป็นวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำวรรณกรรมที่ไม่มีเสียงเหล่านั้นไปลำไปเกิดเสียงเกิดจังหวะจะโคนบนเวทีการแสดง

กล่าวกันว่าครูราตรีสวัสดิ์นั้น เป็นหมอลำอีกคนหนึ่งที่น่าวรรณกรรมท้องถิ่น อันหลากหลายทั้งเก่าและใหม่ ไปสื่อสารกับผู้ชมในรูปแบบของศิลปะการแสดง

ความที่ครูราตรีสวัสดิ์ ดำเนินรอยตามพ่อ แม่ พี่ชาย และพี่สาว ด้วยรูปแบบ และวิธีการแสดงหมอลำตามแบบแผนดั้งเดิมอย่างแนบชิดเธอจึงสืบสานกลอนลำตามแบบ พ่อแม่เหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต

แต่ข้อเท็จจริงเมื่อครูราตรีสวัสดิ์ขึ้นอยู่หน้าเวทีการแสดง ปรากฏการณ์เบื้องต้นที่เกิดขึ้นก็คือ จำนวนผู้ชมการแสดงลดน้อยลงตามลำดับ

ผู้ชมส่วนใหญ่เหลือแต่ผู้สูงวัย ส่วนวัยรุ่นนั้นหายไปเกือบหมดแล้ว

ครูราตรีสวัสดิ์พลิกเปลี่ยนชีวิตหมอลำอีกครั้งเพื่อเรียกความสนใจจากผู้ชมให้ หวนคืนมา จากการลำธรรมดาครูราตรีได้ไปแสดงเป็นนางเอกหมอลำหมูกับคณะน้ำสาย พัฒนาเป็นเวลา ๗ ปี จากนั้นพัฒนาจากหมอลำหมูก็ไปเป็นลำเพลินซึ่งนำเพลงลูกทุ่งเข้ามา ร้องสลับการแสดง

ความรู้สึกขัดแย้งในแบบแผนการแสดงระหว่างการแสดงแบบเดิมกับการแสดงที่ เปลี่ยนรูปแบบไปจากอดีตทำให้ครูราตรีสวัสดิ์หวนกลับมาหมอลำในแบบแผนเดิม อีกครั้ง แต่คราวนี้กลับยิ่งน่าใจหายเมื่อจำนวนผู้ชมกลับซบเซาลงอย่างน่าตกใจ

ทดลองนำเสนอศิลปะการแสดงแบบใหม่ : การเกิดองค์ความรู้

พ.ศ. ๒๕๐๕ ผู้ชมได้เริ่มหันไปนิยมหมอลำหมูกุ หมอลำเพลิน ดนตรีลูกทุ่งและ ภาพยนตร์กันมากยิ่งขึ้นส่งผลให้ผู้ชมหมอลำเจียบเหงาลง ครูราตรีสวัสดิ์ และหมอลำ สุนทร ซึ่งเป็นพี่ชายได้ช่วยกันเริ่มปรับรูปแบบการแสดงของเธอเสียใหม่ด้วยการนำ ประสบการณ์ การแสดงจากหมอลำ หมอลำหมูกุ หมอลำเพลินมาปรับประยุกต์ด้วยการ พัฒนาเนื้อหา และรูปแบบของการส่งกลอนขึ้นใหม่ ด้วยการสลับเพลง มีทางเครื่องจำนวนมากเหมือนวงดนตรีลูกทุ่ง เพิ่มเติมดนตรีประกอบการแสดง โดยมี แคน พิณ เบส กลองชุด เข้ามาบรรเลงประกอบการแสดง

การแสดงที่ครูราตรีสวัสดิ์คิดขึ้นมาใหม่นี้แหละ ที่ได้กลายมาเป็นหมอลำชิง ซึ่งเป็นรูปแบบของการแสดงหมอลำยุคใหม่ที่เป็นสุดยอดนิยมของการแสดงหมอลำ ในปัจจุบัน

หมอลำชิง ได้กลายเป็นหมอลำยอดนิยมสูงสุดของชาวอีสานในปัจจุบันด้วย เนื้อหา สาระ และรูปแบบในการแสดงที่แปลกใหม่ ที่ผู้ชมเห็นว่าเป็นความแปลกใหม่และเป็นสีสันการชมหมอลำชิง ด้วยความน่าตื่นตาตื่นใจ

การถ่ายทอดความรู้

หมอลำซึ่งทำให้อาชีพหมอลำคึกคักขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เยาวชนหนุ่มสาวจำนวนมากต่างใฝ่ฝันที่จะก้าวขึ้นสู่เวทีการแสดงหมอลำซึ่ง ก้นมิใช่น้อย เพราะหลายคนมองเห็นแล้วว่าหมอลำซึ่งหลายคนได้ก้าวผ่านจากหมอลำซึ่งสู่การเป็นนักร้องลูกทุ่งที่มีชื่อเสียงก้องฟ้าเมืองไทยกันอย่างมากมาย

ด้วยเหตุนี้เอง ครูราตรีสวัสดิ์ จึงเป็นแม่แบบสำคัญของเยาวชนที่ดีเป็นแบบอย่างเพื่อก้าวอย่างตาม และเป็นครูที่จะช่วยประคับประคองส่งเสริมให้พวกเขาก้าวผ่านไปสู่อนาคตที่ดีในวันหน้า เยาวชนหนุ่มสาวเหล่านี้ได้มาฝากเป็นตัวอย่างลูกศิษย์กับครูราตรี เพื่อเรียนรู้เรื่องหมอลำกันเป็นจำนวนมาก ได้แก่

- เยาวชนที่สนใจ
- นักเรียน นักศึกษา
- ประชาชนทั่วไป

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

ครูราตรีสวัสดิ์ ได้ตั้งสำนักหมอลำราตรีศรีวิไล ขึ้นโดยกำหนดเนื้อหาในการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องต่างๆ ดังนี้

- ความสำคัญของหมอลำ
- ความเป็นมาของหมอลำซึ่ง
- ดนตรีประกอบการแสดงหมอลำ
- การแต่งกลอนลำ
- การแสดงลำกลอน ลำเพลิน ลำกลอนซึ่ง
- ไหวพริบปฏิภาณในการแสดง

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ครูราตรีสวัสดิ์ถ่ายทอดความรู้แก่ลูกศิษย์ทั้งประเภทหมอลำและหมอแคนโดยมีกระบวนการและวิธีการสอนลำดังนี้

- ฝึกลำตามเนื้อกลอนลำที่มอบหมายให้ ฝึกท่องพร้อมฟังเทปประกอบโดยให้ไปฝึกที่บ้านของแต่ละคน จนขึ้นใจ
- ฝึกฟ้อนและลำประกอบกันให้เข้ากันตามจังหวะเสียงแคนและกลองชุด แก้ไขปรับเสียงลำให้กลมกลืนกับท่าทางการฟ้อนที่สวยงามและถูกต้องตามหลักการลำและการฟ้อนทั้งคู่ชาย-หญิง

- ฝึกเดินโชว์แบบทางเครื่องเป็นหมู่คณะในเพลงต่างๆ
- ฝึกร้องเพลงต่างๆ โดยเฉพาะเพลงลูกทุ่งยอดนิยม เพลงใหม่ๆ ที่คาดว่าจะมีผู้ขอให้ร้องตามคำขอ หรือเป็นเพลงสำหรับผู้ชม
- ฝึกกิจกรรมรยาทการปฏิบัติตนทั้งบนเวทีและโดยทั่วไปในฐานะนักแสดงพึงมีเพื่อสร้างความนิยมให้แก่ตนเอง
- ฝึกออกเสียงให้ไพเราะ และการถนอมเสียงให้เสียงดีการเล่นลูกคอกให้เหมาะสม
- ฝึกการแก้ปัญหา ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในระหว่างแสดงหรือการเดินทาง
- ฝึกการบริหาร ทั้งการบริหารคน บริหารเวลาที่เจ้าภาพนัดหมาย การปกครองคณะหมอลำที่รับผิดชอบ
- ฝึกแต่งกลอนลำและการพลิกเพลงการลำสด การด้นกลอน การประดิษฐ์ท่าเต้นต่างๆ

ลูกศิษย์ของครูราตรีที่เรียนจบหลักสูตรแล้วจะมีงานแสดงอยู่อย่างสม่ำเสมอ และสามารถประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี หลายคนมีอนาคตอันรุ่งโรจน์เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก

ศิลปะการแสดงรูปใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแต่มีพัฒนาการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดมาศิลปะการแสดงประเภทใดก็ตามที่หากไม่สามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้แล้ว ศิลปะการแสดง ประเภทนั้นก็จะสูญหายไปจากสังคม

ครูราตรีสวัสดิ์ใช้เวลาอย่างยาวนานในการทดลองนำเสนอรูปแบบศิลปะการแสดงใหม่ๆ ต่อสังคมล้มเหลวแล้วก็ลุกขึ้นมาคิดค้นใหม่ต่อสู้นิวเหมือนช่างประกอบงานศิลปะทั่วๆ ไปที่จะต้องแสวงหาสิ่งที่ดีมีคุณค่านำเสนอต่อสังคมจนได้รูปแบบการแสดงหมอลำซึ่งจากภูมิปัญญาของตนเองทำให้ศิลปะการแสดงหมอลำยังอยู่ในความนิยมของประชาชนมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อสำคัญเมื่อคิดค้นศิลปะการแสดงใหม่ๆ ได้แล้วยังแบ่งปันความรู้ด้วยการตั้งสำนักหมอลำเพื่อสอนผู้อื่น ให้ได้เรียนรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จอย่างมากมาย และโดยส่วนตัวแล้วครูราตรีได้ใช้ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซึ่ง) ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดมา โดยเฉพาะการลำช่วยเหลือราชการในการรณรงค์โครงการต่างๆ ให้เข้าถึงประชาชน ตั้งแต่โครงการวางแผนครอบครัวเผยแพร่ประชาธิปไตย ต่อต้านยาเสพติด ต่อต้านโรคเอดส์ เป็นต้น

การที่ครูราตรีสวัสดิ์ อุ่นทะยา เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นครุภูมิปัญญาไทย เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

ครูราตรีสวัสดิ์ อุ่นทะยา ชื่อการแสดงว่า ราตรี ศรีวิไล ปัจจุบันอายุ ๔๕ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ที่บ้านเลิงใต้ ตำบลแก้งแก อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นบุตรของ นายเสริม นางหมูน นาห้วยทราย สมรสกับนายวิจิต อุ่นทะยา มีบุตร ๒ คน เป็นชาย ๑ คน หญิง ๑ คน

การศึกษา

- ประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนน้ำสวยมิตรภาพ ตำบลสระไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
- ประถมศึกษาปีที่ ๗ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนเขียงยืนพิทยาคม อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๓๗ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

นายเล็ก กุศลวงศ์แก้ว
คณบดีปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (วิถีกษัตริ)

คำประกาศเกียรติคุณ

นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (วิถีเกษตร)

ครูเล็ก กุดวงศ์แก้ว สืบเชื้อสายชาวกะเลิงมาจากบรรพบุรุษ เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๔๘ ที่จังหวัดสกลนคร ได้บวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ ๑๑-๒๐ ปี ศึกษาธรรมะจนสอบได้นักธรรมตรี เมื่อลาสิกขาแล้วได้ออกมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม สังเกตเห็นว่าความเจริญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มเสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว พืชและสัตว์หลายชนิดสูญพันธุ์ไปจากเทือกเขาภูพาน คุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกรุกรานจนเกือบจะสูญหายไปจากชุมชน จึงได้ใช้ความรู้ที่ได้จากการทำงานและการศึกษาจากธรรมะริเริ่มให้มีการรวมกลุ่มเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่แต่ดั้งเดิมของชุมชนเพื่อให้ทุกคนเกิดความตระหนักถึงรากเหง้าความเป็นมาของตนเอง เมื่อทุกคนให้ความร่วมมือ จึงได้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์เพื่อจัดทำกิจกรรมฟื้นฟูป่าไม้ด้วยการปลูกป่าและปลูกจิตสำนึกคนไปพร้อมๆ กัน ส่งผลให้มีการจัดตั้งกลุ่มคลองส่งน้ำ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเด็กฮักถิ่น กลุ่มหมอพื้นบ้าน และศูนย์ประสานงาน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนและนอกชุมชน ปัจจุบันศูนย์อเนกประสงค์เป็นสถานที่ศึกษาดูงานของเยาวชนและผู้สนใจโดยทั่วไปมาอย่างยาวนาน

การที่ ครูเล็ก กุดวงศ์แก้ว นำความรู้ด้าน เกษตรกรรม (วิถีเกษตร) ที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้านเกษตรกรรม (วิถีเกษตร) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕

นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (วิถีเกษตร)

ครูเล็ก กุดวงศ์แก้ว เป็นผู้นำสำคัญชุมชนบ้านบัว ของอำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนครที่นำประวัติศาสตร์ ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม อันเป็นรากเหง้าดั้งเดิมของชาวกะเลิงแห่งเทือกเขาภูพาน ซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รัก และหวงแหนธรรมชาติดุจชีวิตมาปลูกกระแสไฟให้คนในชุมชนที่หันไปตัดไม้ทำลายป่า ขาดความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันให้หวนกลับมาใช้ชีวิตชีวิตในรูปแบบเดิมที่เรียบง่าย รวมกลุ่มกับอนุรักษ์ปกป้องธรรมชาติ พลิกฟื้นความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและจิตใจจนคืนสู่สภาพเดิม อันเป็นที่มาของการก่อตั้งศูนย์อินแปลง ศูนย์กลางของความรู้และความร่วมมือของคนในชุมชนที่ช่วยกันพลิกฟื้นความเสื่อมโทรมให้กลับมาเป็นดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

หลังเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว ครูเล็กก็บวชเป็นสามเณรที่วัดกุดไผ่ ซึ่งอยู่ที่บ้านเกิดและด้วยนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่เล็ก ครูเล็กได้ศึกษาทางธรรมสอบได้นักธรรมตรี

บ้าน โรงเรียน และวัด เป็นเสมือนบันไดแห่งการเรียนรู้ที่หล่อหลอมให้ครูเล็กเติบโตมาพร้อมกับความคิดความอ่านหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการบวชเป็นสามเณรอย่างยาวนานจากช่วงอายุ ๑๑-๒๐ ปี นั้นองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาได้บ่มเพาะความคิด ความอ่าน อย่างมากมายให้แก่ครูเล็ก

เมื่อครูเล็กลาสิกขาแล้วก็ออกมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม จนเมื่อมีครอบครัวแล้วครูเล็กเริ่มสังเกตเห็นว่าบ้านบัวซึ่งเคยอยู่กันอย่างเรียบง่ายระหว่างคนกับธรรมชาติมาอย่างเนิ่นนานนั้นได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย

เทือกเขาภูพานในวัยเด็ก กับเทือกเขาภูพาน
ในวัยที่ครูเล็กเป็นหนุ่มเต็มตัวนี้ช่างห่างกันไกลเสีย
เหลือเกิน ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์มาอย่างยาวนานนั้น
เมื่อความเจริญแพร่ขยายไปถึง บ้านบัวก็เปลี่ยนไป
จากเดิมจนน่าใจหาย ป่าถูกถากถางจนเกือบจบสิ้น
สภาพความเป็นป่า

หลายสิ่งหลายอย่างกลายเป็นอดีตที่ยากจะ
หวนกลับคืนมา ในขณะที่เดียวกันความเปลี่ยนแปลง
ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นก็เข้าไปรุกรานวัฒนธรรมและวิถีชีวิต
ดั้งเดิมของคนในชุมชนให้ลดคุณค่าลง

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแนบแน่นระหว่างคน
กับคน คนกับธรรมชาติเริ่มเปลี่ยนแปลงไป บ้านเมืองเองก็มีความขัดแย้งทางด้านความคิด
กันคนละขั้ว ระหว่างรัฐบาล กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ยุทธศาสตร์หนึ่งของรัฐบาลไทยในการเอาชนะพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
ก็คือ การนำความเจริญในเรื่องถนน ไฟฟ้า และสาธารณูปโภคเข้าสู่หมู่บ้านเป้าหมายต่างๆ

หมู่บ้านบัวก็เป็นเป้าหมายสำคัญเป้าหมายหนึ่งซึ่งเมื่อความเจริญเข้าไปถึง
หมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ก็เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านอย่างรวดเร็วและ
อย่างรอบด้านจนตั้งรับไม่ทัน

การเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงครั้งใหญ่เมื่อทางราชการเร่งระดมปราบปราม
พรรคคอมมิวนิสต์และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ราษฎรต้องเดือนร้อนกับการปราบปรามครั้ง
นี้ทางราชการได้ห้ามประชาชนขึ้นไปล่าสัตว์ หรือขึ้นไปหาอาหารบนเทือกเขาภูพาน ทั้งนี้
ก็เพื่อแยกแยะระหว่างคนของพรรคคอมมิวนิสต์และประชาชนผู้บริสุทธิ์ออกจากกันโดย
เด็ดขาด

เมื่อราษฎรไม่สามารถขึ้นไปทำมาหากินบนเทือกเขาภูพานได้ทางราชการก็เปิด
โอกาสให้ทุกคนลงป่ารอบๆ หมู่บ้าน เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกได้ไปพลางๆ ก่อน

ชาวบ้านบัวสนุกสนานกับการแข่งกันถางป่าขยายพื้นที่เพาะปลูก พืชใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็น
เป็น ปอ มันสำปะหลัง ถั่วลิสงเป็นพืชยอดนิยมนิยมของชาวบ้าน ที่เข้าไปสร้างงานสร้างเงิน
อย่างมหาศาลที่ชาวบ้านไม่เคยพบมาก่อน

ความร่ำรวยที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านเร่งขยายพื้นที่เพาะปลูกด้วยการตัดไม้ทำลาย
ป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกกันอย่างรวดเร็ว คุณภาพของดินที่เคยอุดมสมบูรณ์มาแต่
โบราณกาลถูกทำลายลงจนเกือบจะสิ้นเชิง สัตว์ป่า อาหารจากธรรมชาติในป่าเริ่มลดน้อย
ลงไป และบางอย่างก็สูญพันธุ์ไปอย่างรวดเร็ว

การเรียนรู้

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมา ครูเล็ก เรียนรู้ว่าการเจริญแม้จะเป็นสิ่งที่ดีแต่ความเจริญก็มีส่วนอย่างสำคัญในการทำลายวิถีชีวิตที่ดีให้สูญหายจึงเริ่มตระหนักถึงมหันตภัยที่กำลังเคลื่อนเข้ามาสู่พี่น้องชาวกะเลิงอย่างน่ากลัว มองเห็นชะตากรรมของชาวบ้านบัวได้อย่างชัดเจนว่าในอนาคตแค่เอื้อมมือป่าหมดทุกสิ่งทุกอย่างก็จะหมดตามไปด้วย

ครูเล็กเริ่มมีแนวคิดในการที่จะนำสิ่งที่ดีและมีคุณค่าในอดีตให้หวนคืนกลับมาอยู่ในวิถีชีวิตที่เคยสงบ เรียบง่ายและเต็มไปด้วยน้ำใจไมตรีอันงดงามแก่กันและกันอีกครั้งเพื่อกอบกู้คุณค่าของชีวิตให้กลับมามั่นคงเหมือนในอดีตที่ผ่านมา แต่ในยามที่บ้านเมืองกำลังวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามคอมมิวนิสต์นั้น แนวคิดในเรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมให้คืนมาของครูเล็กก็ไม่สามารถดำเนินการได้แต่อย่างใด

การต่อสู้ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กับทางรัฐบาลยังคงดำเนินต่อไป และในเวลาต่อมาหมู่บ้านบัวได้มีการฝึกไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) ขึ้น และได้ยกฐานะของหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันชาติ (หมู่บ้าน อ.พ.ป.) ทำให้ชาวบ้านบัวมีอาวุธปืนที่ดีกว่าปืนเก่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งในเวลาต่อมาอาวุธปืนดังกล่าวได้กลายเป็นเครื่องมือล่าสัตว์ที่มีประสิทธิภาพสูงที่สุดเท่าที่เคยมีมา

นั่นคือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงวิธีการล่าสัตว์ด้วยปืนเก่ามาเป็น การล่าสัตว์ด้วยอาวุธปืนที่ทันสมัย และเปลี่ยนจากการล่าสัตว์เพื่อยังชีพมาเป็น การล่าสัตว์ เพื่อการค้าครั้งใหญ่ ทำให้สัตว์ป่าถูกไล่ล่าจนลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว

ถนนหนทางที่สะดวก ไฟฟ้าที่สว่างไสวไปทั้งหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านบัวพลิกเปลี่ยนวิถีชีวิตจากเดิมไปเกือบจะสิ้นเชิง วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความเรียบง่าย ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็กลายเป็นวัฒนธรรมบริโภคนิยมนับถือวัตถุเป็น สิ่งแสดงฐานะกันมากยิ่งขึ้น

ชาวบ้านเริ่มก่อนนี้ติดกับธนาคารเพื่อการ เกษตรและสหกรณ์การเกษตรกันเกือบจะถ้วนหน้า ปอ มันสำปะหลัง ที่เคยมีราคาดี สร้างรายได้อย่างมหาศาลในช่วงแรกๆ นั้น บัดนี้ราคาคงลงอย่างน่าใจหาย ชาวบ้านลงทุนไปมากเท่าไรก็ยิ่งพบกับความหายนะมากขึ้นเท่านั้น

ผลสุดท้ายชาวบ้านก็มีหนี้สินพอกพูนขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

ริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า

การเปลี่ยนแปลงที่หมู่บ้านบัวอยู่ในความสนใจของครูเล็กมาโดยตลอด และด้วยความหวังใยในชะตากรรมของพี่น้องกะเลิงทำให้ครูเล็กครุ่นคิดวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้ทุกคนมีชีวิตที่เป็นสุขอย่างแท้จริง และมีอาจจะรอดต่อไปได้อีกแล้ว

ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมทำให้ครูเล็กริเริ่มโครงการใหม่ๆ เพื่อพลิกฟื้นชีวิตใหม่ สังคมใหม่ของบ้านบัวอย่างจริงจัง โครงการแรกที่ริเริ่มดำเนินการก็คือ การริเริ่มรวมหุ้นเพื่อจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าบ้านบัวขึ้นเพื่อจัดปัญหาคนกลางและการเอาผิดเอาเปรียบต่างๆ นานา

นั่นคือจุดเริ่มต้นสำหรับการคิดใหม่ บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เคยมีมาแต่เก่าแต่ก่อน ซึ่งก็ช่วยแก้ปัญหาไปได้ในระดับหนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๓๓ ครูเล็กได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านท่ามกลางปัญหานานับประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการตัดไม้ทำลายป่าที่มีทั้งข้าราชการ นักการเมือง นายทุน และชาวบ้าน ที่ช่วยกันซ้ำเติมความบอบซ้ำของชาติบ้านเมืองให้บอบซ้ำหนักยิ่งขึ้นไปอีก

เมื่อต่างคนต่างแย่งชิงกันตัดไม้ทำลายป่าจึงก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งตามมาอย่างมากมาย และเมื่อทุกคนเดือดร้อนหาที่พึ่งไม่ได้ก็หันมาขอความช่วยเหลือจากครูเล็ก ในฐานะของผู้ใหญ่บ้าน ส่วนครูเล็กเองเห็นว่าเป็นการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่ผิดก็ไมยอมช่วยเหลือใครทั้งสิ้น

ความเป็นคนตรงไปตรงมาทำให้อึดอัดกับเรื่องราวที่ไม่ถูกต้องทั้งทางโลกทางธรรม ผลสุดท้ายครูเล็กก็ลาออกจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะที่รับตำแหน่งได้เพียงแค่ ๑๑ เดือนเท่านั้น

องค์ความรู้

พ.ศ. ๒๕๓๑ อาจารย์สุรรัตน์ วรวงครัตน์ และอาจารย์รัชชชัย ภูณาวงค์ จากศูนย์ข้อมูลวิทยาลัยครูสกลนครได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาวิจัยวิถีชีวิตของชาวบ้านบัว ในครั้งนั้นอาจารย์ทั้งสองได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมกับครูเล็กในหลายเรื่องหลายราว

การแลกเปลี่ยนความรู้กับนักวิชาการทำให้ภาพในดินแดนอุดมสมบูรณ์ในอดีต หวนกลับเข้ามาอยู่ในความทรงจำของครูเล็กอีกครั้ง ในครั้งกระโน้นป่าคือคลังอาหารใหญ่ของทุกชีวิตแต่ในปัจจุบันป่าที่ถูกทำลายทำให้คลังอาหารตามธรรมชาติพลอยสิ้นสูญไปด้วย

ครูเล็กเกิดประกายความคิดขึ้นมาว่าจะต้องฟื้นป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับมาเป็นป่าสมบูรณ์อีกครั้ง และเริ่มชี้ให้เห็นว่าป่าคือชีวิตของชาวกะเลิงมาแต่อดีตกาล

เพื่อเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ครูเล็กดันดันไปศึกษาการเพาะหว่ายซึ่งเป็นอาหารยอดนิยมนของชาวกะเลิงมาแต่อดีตจากอาจารย์ปรีชาซึ่งอยู่ที่อำเภอวาริชภูมิ หลังจากได้ความรู้กลับมาแล้ว ครูเล็กกับเพื่อนบ้านอีก ๔-๕ คน ลงมือเพาะกล้าหว่าย โดยครูเล็กเพาะจำนวนทั้งสิ้น ๒,๓๐๐ ถุง พอกกล้าหว่ายแข็งแรงก็นำไปปลูก ๑,๐๐๐ ถุง อีก ๑,๓๐๐ ถุง แบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งขายไป ๑,๐๐๐ ถุง อีก ๓๐๐ ถุง แจกจ่ายแบ่งปันให้เพื่อนบ้านไปทดลองปลูกดู

เป็นเรื่องเหลือเชื่อเป็นอย่างยิ่ง เมื่อหว่ายที่เพาะนั้นได้กลายเป็นพืชที่สร้างรายได้แก่ครูเล็กและชาวบ้านที่ปลูกเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านเห็นแบบอย่างและเริ่มเห็นความสำคัญของพันธุ์พืชพื้นบ้านดั้งเดิมกันมากยิ่งขึ้น

กล้าหว่ายได้จุดประกายความคิดให้ครูเล็กเป็นผู้นำให้ชาวบ้านเริ่มต้นตัวหันกลับมาพึ่งดูแลเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันเหมือนในอดีตที่ผ่านมาว่าแท้ที่จริงแล้วชีวิตของชาวกะเลิง เกิด อยู่ กิน อย่างสงบสุขไม่มีหนี้สินมากับอะไร ทำให้เกิดความรู้อื่น ๆ ผุดพวยขึ้นมาอีกมากมาย

หว่ายก็เป็นของดีของเดิมที่ป่าให้มาไม่รู้กี่ชั่วอายุคน

ในปัจจุบันชาวบ้านบัวจึงหันมาปลูกหว่ายเพื่อตัดยอดไปทำอาหารกันโดยทั่วไป บางคนก็เพาะพันธุ์จำหน่ายสร้างรายได้กันอย่างเป็นกอบเป็นกำ

เมื่อกระแสความสนใจได้หันกลับไปสู่รอยอดีตที่ผ่านมา ครูเล็กจึงได้ผลักดันให้เกิดกลุ่มพันธุ์พืชพื้นบ้าน ขึ้นเพื่อสืบค้นพันธุ์พืชพื้นบ้านบ้านและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และต่อมาไม่นานนัก เมื่อกลุ่มอุ่มชูไทอีสาน ซึ่งมีปราชญ์พื้นบ้านจำนวนมากได้หมุนเวียนไปประชุมกันที่บ้านบัวเห็นว่าบ้านบัวนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งผืนดินและสภาพแวดล้อมพอจารย์บัวศรี ศรีสูง ประธานชมรมอุ่มชูไทอีสาน จึงตั้งชื่อกลุ่มพันธุ์พืชพื้นบ้านที่มีมาแต่เดิมเสียใหม่เป็นศูนย์อินแปง ซึ่งมีนัยว่าเป็นดินแดนอุดมสมบูรณ์ราวกับพระอินทร์แปลงมาให้

การถ่ายทอดความรู้

การเกิดศูนย์อินแปง ก่อให้เกิดกิจกรรมการฟื้นฟูป่าไม้ร่วมกันของชุมชนเป็นการใหญ่ คราวนี้เป็นทั้งการปลูกป่าและการปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านบวไปพร้อม ๆ กัน

ณ เวลานี้ ศูนย์อินแปงยังเป็นเสมือนต้นธารทางความคิดในการถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ ทำให้เกิดกลุ่มย่อยๆ ในการพลิกฟื้นสิ่งดีงามในอดีตให้เกิดตามมาอีกหลายกลุ่ม เช่น

- **กลุ่มคลองส่งน้ำ**

กลุ่มคลองส่งน้ำเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนมาช่วยกันขุดคลองส่งน้ำด้วยแรงงานคนที่มีขนาดความกว้าง ๑.๕ เมตร ยาว ๒,๕๕๑ เมตร ใช้เวลาในการขุดถึง ๓ ปี ซึ่งต้องนับว่าเป็นการขุดที่มหัศจรรย์ยิ่งเพราะคลองดังกล่าวเป็นการขุดเพื่อนำน้ำจากพื้นที่ต่ำขึ้นไปสู่พื้นที่สูงสำหรับนำไปทำการเกษตร

- **กลุ่มออมทรัพย์**

ความจริงกลุ่มออมทรัพย์เป็นกลุ่มที่ริเริ่มมาก่อนที่จะเกิดศูนย์อินแปง โดยเน้นในเรื่องการร่วมกัน การสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

- **กลุ่มเด็กฮักถิ่น**

กลุ่มเด็กฮักถิ่นเป็นเสมือนการต่อสายสัมพันธ์ของเผ่าพันธุ์ชาวกะเลิงให้ได้รู้ประวัติความเป็นมาของตนเองว่ามีรากเหง้ามาแต่ไหน จะได้เกิดความรักความภาคภูมิใจในความเป็นชาวกะเลิงที่สืบเชื้อสายมาแต่โบราณทุก ๆ วันอาทิตย์เด็ก ๆ ในหมู่บ้านจะมารวมตัวกันที่ศูนย์อินแปง ณ ที่นี้หากเด็ก ๆ จะได้ฟังนิทาน ประวัติของชุมชน สังคมความเป็นอยู่ในอดีตที่ผ่านมา

กิจกรรมโดดเด่นอีกกิจกรรมหนึ่งของกลุ่มเด็กชกถิ่นก็คือ การเรียนรู้การเดินป่า การศึกษาพันธุ์พืชพื้นบ้าน การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชมาเพาะเพื่อหารายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว

- ศูนย์ประสานงาน

เนื่องจากศูนย์อินแปงขยายเครือข่ายออกไปเป็นอันมาก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกจึงเป็นเรื่องสำคัญ ศูนย์ประสานงาน จึงเกิดขึ้นเพื่อไว้เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นเสมือนห้องเรียนชาวบ้านที่มีวิทยากรจากที่ต่างๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาให้ความรู้แก่ชาวบ้าน เกิดแนวคิดในการปกครองอาชีพต่างๆ อย่างหลากหลาย

- กลุ่มหมอพื้นบ้าน

กลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหม่ที่มีสมาชิกไปศึกษาเรียนรู้การรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านจากหมอญี่ปุ่น แล้วนำความรู้กลับมาประยุกต์ใช้ในการรักษาผู้ป่วยโดยการเน้นความเป็นสมดุลของชีวิตเป็นหลักใหญ่ในการรักษา

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

โดยสรุปแล้ว ครูเล็กถ่ายทอดความรู้แก่กลุ่มเครือข่ายและผู้ที่น่าสนใจในเรื่องต่างๆ ดังนี้

- ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชุมชน
- เกษตรกรรมด้วยวิถีเกษตร ที่เน้นความเป็นธรรมชาติ
- การเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติ
- การแปรรูปผลิตผลจากเกษตรกรรม

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครู ครูเล็กได้ถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีแก่ผู้สนใจอย่างสม่ำเสมอด้วยรูปแบบการให้ความรู้ที่หลากหลาย เช่น

- การนำชมเรื่องวนเกษตร
- การสาธิตเพาะพันธุ์ไม้พื้นบ้านในแปลงของกลุ่มอินแปง
- ให้การอบรมแก่สมาชิกเครือข่ายวนเกษตรในจังหวัดสกลนคร กาฬสินธุ์ และจังหวัดอุดรธานี
- เดินทางไปเป็นวิทยากรยังจังหวัดต่างๆ

- การใช้กิจกรรมบันเทิงผ่านการเล่านิทานที่ทั้งสนุกสนานและมีคติสอนใจให้เยาวชนได้ซึมซับ บ่มเพาะ คุณธรรม จริยธรรม ไว้ในสายเลือดและในจิตวิญญาณ

ครูเล็กได้นำความรู้จากพระพุทธศาสนา และจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มาปรับประยุกต์ผสมผสานด้วยการเป็นผู้นำในการปฏิบัติให้ผู้อื่นได้เห็นแบบอย่าง ทุ่มเท ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้โดยมิได้มีใครขอร้องหรือบังคับทำให้สังคมที่กำลังตกต่ำได้รับการ กอบกู้ไ้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ครั้งสำคัญจนเกิดผลดีแก่ทุกชีวิต และเป็นแบบอย่างที่ดี แก่สังคมโดยรวม

การที่ครูเล็ก กุดวงศ์แก้ว เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (วิถีเกษตร) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ ยอมรับของสังคมและชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย เพื่อ ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

ครูเล็ก กุดวงศ์แก้ว ปัจจุบันอายุ ๕๖ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่ตำบล
กุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร

การศึกษา

- ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
- นักธรรมตรี

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๓๘ คนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ
คณบดีปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)

คำประกาศเกียรติคุณ

นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

ครูภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)

ครูสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผู้ริเริ่มนำแนวคิดระบบวนเกษตรมาปรับประยุกต์ใช้ในหมู่บ้าน โดยคำนึงถึงการใช้ที่ดินและเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยการปลูกไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ปาล์ม ไม้ไผ่ ทำให้ผืนดินเกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการฟื้นฟูสภาพความเสื่อมโทรมให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ จากนั้นเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนผู้สนใจในชุมชน นอกชุมชน ในประเทศ และต่างประเทศ ได้จัดทำ “โครงการบ้านเรียนในป่าใหญ่” ขึ้นเพื่อถ่ายทอดความรู้ แนวคิดและการปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับการทำการเกษตร แก่เยาวชนประชาชนในท้องถิ่น และผู้สนใจโดยทั่วไป

การที่ ครูสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ นำความรู้ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) ที่ตนเองศึกษา ค้นคว้า ค้นพบ ทดลองจนประสบความสำเร็จแล้วไปเผยแพร่ สอน ถ่ายทอด ให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ นำไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔

นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

ครุภูมิปัญญาไทย ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)

ครุสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ จากอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผู้นำแนวคิดระบบวนเกษตรมาปรับประยุกต์ใช้แก้ปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศจากการปลูกป่ายุคาลิปตัส โดยวิธีการปลูกไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ปาล์ม ไม้ไผ่ และพันธุ์ไม้ป่าในผืนป่าเดียวกันทำให้เกิดการหมุนเวียนธาตุอาหาร ผืนดินเกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ได้ด้วยวิถีธรรมชาติ

การศึกษา ชีวิต และการทำงาน

เมื่อครุสุทธินันท์ เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แล้ว ได้ออกมาช่วยพ่อแม่ทำนาทำไร่อยู่ระยะหนึ่ง แต่เนื่องจากมีปัญหาสุขภาพจึงไปทำการค้าขาย โดยการเปิดร้านขายยาที่จังหวัดสุรินทร์ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการค้า จึงย้ายครอบครัวไปอยู่จังหวัดเชียงใหม่ในปี ๒๕๑๕ ต่อมาในปี ๒๕๒๐ จึงย้ายกลับมาช่วยพ่อแม่ทำนา ทำไร่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการกลับมาบ้านครั้งนี้ นับเป็นช่วงสำคัญของชีวิต เพราะได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำในการพัฒนาการเกษตรให้สอดคล้องกับวิถีของชุมชน

การกลับมาของครุสุทธินันท์ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้ทำไร่เช่นเดียวกับผู้คนในละแวกนั้นนิยมกัน คือ ไร่อ้อย ไร่มัน ต่อมาเมื่อกรมป่าไม้สนับสนุนให้มีการปลูกป่า ครุสุทธินันท์ก็ได้้นำการปลูกป่ายุคาลิปตัสเข้ามาแทรกกับการทำไร่ที่ทำอยู่โดยปกติ

ท่ามกลางกระแสแห่งความขัดแย้งในสังคมช่วงนั้นว่า การปลูกป่ายุคาลิปตัสเป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ทำลายระบบนิเวศ เพราะไม้ยุคาลิปตัสจะดูดน้ำจากพื้นดินมาก และที่สำคัญเมื่อปลูกมากๆ แล้วไม่รู้จะนำไปขายที่ใด ทำให้เกษตรกรหลายรายเลิกปลูกไป แต่ครุสุทธินันท์ยังคงแน่วแน่

การเรียนรู้

ในขณะนี้ใครต่อใครโจมตีว่าการปลูกป่ายุคาลิปตัส ทำลายสภาพแวดล้อมนั้น แต่ครูสุทธินันท์ยังคงปลูกป่าต่อไปอีก ทั้งยังขยายพื้นที่การปลูกเพิ่มมากขึ้น และนำแนวคิด “ระบบวนเกษตร (Agroforestry)” เข้ามาเป็นแนวคิดในการใช้ในพื้นที่ของตนเอง และขยายความคิดให้แก่ชาวบ้านอื่นเมื่อเกิดผลเป็นรูปธรรม แนวคิดระบบวนเกษตรนั้น จะคำนึงถึงระบบการใช้ที่ดินและเทคโนโลยี มีการปลูกไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ปาล์ม หรือไม้ไผ่ ซึ่งไม้ยืนต้นจะหมายรวมถึงทั้งพันธุ์ไม้ป่า ไม้ผล และต้นไม้ต่าง ๆ ที่มีบทบาทต่อการให้ ผลผลิต นอกเหนือจากเนื้อไม้เท่านั้น เช่น ไม้ผล อาหารสัตว์ ผลผลิตจากเปลือก ดอกไม้ ใบไม้ น้ำมัน ยารักษาโรค รวมทั้งต้นไม้ที่ให้ ร่มเงา การป้องกันดินพัง การหมุนเวียน ของธาตุอาหาร และต้นไม้ที่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์และแมลงต่าง ๆ

นอกจากการปลูกพืชเกษตรแล้ว ยังมีการเลี้ยงปศุสัตว์ในพื้นที่เดียวกัน โดยมีการ จัดช่องว่าง (space) หรือการจัดช่วงเวลา (time) ของการอยู่ร่วมกันให้เหมาะสม เพื่อให้ มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งทางด้านนิเวศวิทยาและด้านเศรษฐกิจ

องค์ความรู้

นอกจากการปลูกป่าแล้ว ครูสุทธินันท์ยังมีกิจกรรมที่เสริมขึ้นมาจากการปลูกป่า โดยการปลูกพืชควบและเลี้ยงสัตว์ โดยพืชที่ปลูกก็จะมีหลากหลายชนิดทั้งคนกินได้ และ สำหรับเป็นอาหารสัตว์ ผลผลิตทางด้านการเกษตรที่เหลือทำให้ครูสุทธินันท์คิดทดลอง ทำ กิจกรรมอุตสาหกรรมขนาดย่อมขึ้น ได้แก่ การเผาถ่าน การแปรรูปไม้ การผลิต อิฐดินซีเมนต์ การผลิตอาหารสัตว์ การถนอมอาหาร ซึ่งนอกจากจะเป็นการพึ่งพา ตนเองได้แล้ว ครูบาสุทธินันท์ยังได้ขยายความรู้ด้านต่าง ๆ ออกไปสู่ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ และนำความรู้ไปปฏิบัติสร้างงานและรายได้ให้กับครอบครัวได้

ในการทำกิจกรรมอุตสาหกรรมขนาดย่อมของครูสุทธินันท์นั้น ได้ค้นคิดเตอบ ไม้ขึ้นเพื่อใช้อบไม้ยูคาลิปตัสด้วยตนเอง เพราะโดยปกติไม้ยูคาจะเป็นไม้ที่เนื้ออูมน้ำ จึงไม่เป็นที่นิยมนำมาสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัย แต่ครูสุทธินันท์ก็ได้คิดค้นและทดลองอบ จนกระทั่งเรียนรู้ถึงระยะเวลาและอุณหภูมิที่เหมาะสมในการอบเนื้อไม้จนสามารถ นำมาสร้างที่อยู่อาศัยของตนเองได้ และในปัจจุบันนี้บ้านของครูสุทธินันท์ที่สร้างด้วยไม้ ยูคาลิปตัส ก็เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สำคัญของผู้คนทั้งในและนอกชุมชน

สำหรับไม้ยูคาลิปตัส ที่มีลำต้นเล็ก ไม่สามารถที่จะนำมาอบเพื่อนำไปเลื่อยเป็น แผ่นสำหรับการสร้างบ้านได้ ก็จะนำมาเผาเป็นถ่าน โดยใช้เตาเดียวกันกับที่อบไม้ยูคาฯ ที่มีลำต้นใหญ่กว่า ซึ่งครูบาสุทธินันท์ได้เรียนรู้ว่าจะต้องใช้อุณหภูมิที่เหมาะสมในการเผา อย่างไร จึงจะได้ถ่านที่มีคุณภาพ นอกจากจะนำถ่านที่เผาด้วยตนเองมาใช้เป็นพลังงาน

ในปรุงอาหารแล้ว ครูสุทธินันท์ยังสามารถส่งถ่านไม้ยูคาไปต่างประเทศ ซึ่งสามารถทำเงินได้ปีละไม่น้อย เมื่อความต้องการถ่านไม้ยูคาฯ ของต่างประเทศเพิ่มขึ้นเกินกำลังการผลิตของตนเอง ครูสุทธินันท์ก็ชักชวนให้ชาวบ้านที่สนใจมาเรียนรู้ การเผาถ่านสำหรับไว้ใช้ในบ้านของตน ส่วนที่เกินก็นำมาสมทบกันเพื่อส่งออก ทำรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง

การถ่ายทอดความรู้

ผลจากการที่ครูสุทธินันท์ เป็นผู้ที่ไม่หยุดนิ่งในการจะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และเมื่อตนเองได้รู้แล้ว ก็นำไปถ่ายทอดให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นได้อีก ทำให้บ้านของครูสุทธินันท์ มีผู้มาขอศึกษาไม่ได้ขาด ทั้งที่มาจากต่างถิ่นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ โดยเฉพาะคนจากประเทศออสเตรเลียได้มาขอศึกษาว่า ไม้ยูคาฯ สามารถสร้างบ้านได้อย่างไร และแสดงความชื่นชมมากที่ได้เห็นการใช้ประโยชน์จากไม้โตเร็วอย่างคุ้มค่าในประเทศไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าองค์ความรู้ของครูสุทธินันท์นั้น นอกจากจะเป็นประโยชน์ และเป็นที่น่าสนใจในระดับชาติแล้ว ยังสามารถนำความรู้สู่สากล หรือที่เรียกว่าระดับนานาชาติด้วย

การถ่ายทอดความรู้ที่ครูสุทธินันท์ จัดทำโครงการ **“บ้านเรียนในป่าใหญ่”** เพื่อใช้เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชน และผู้ที่สนใจโดยทั่วไป ได้แก่

- เยาวชน
- นักเรียน นักศึกษา
- นักวิชาการ
- ประชาชนทั่วไป
- สมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสาน

เนื้อหาการถ่ายทอดความรู้

ครูสุทธินันท์ กำหนดเนื้อหาการถ่ายทอดความรู้ แก่เยาวชนและผู้สนใจในเรื่องต่างๆ ได้แก่

- ความรู้เรื่องวนเกษตร
- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- การจัดการและการใช้เทคโนโลยีชีวภาพที่เหมาะสม
- การผลิตและการแปรรูปผลิตผลการเกษตร

วิธีการถ่ายทอดความรู้

ครูสุทธินันท์ได้จัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ใน ๓ ลักษณะ คือ

- **บรรยายในพื้นที่** ในแต่ละเดือนจะมีผู้มาเยี่ยมชมเยือนหลายคณะ หลายสถานภาพ เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มนักศึกษา กลุ่มเกษตรกร (ทั้งในและนอกพื้นที่) กลุ่มองค์กรชาวบ้าน กลุ่มภาคเอกชน กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มองค์กรระหว่างประเทศ และกลุ่มนักวิชาการ/นักวิจัย
- **บรรยายและอภิปรายในการสัมมนา** เป็นการรับเชิญเป็นวิทยากรบรรยายและเข้าร่วมประชุม สัมมนาทั้งที่จัดโดยสถาบันการศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
- **ถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านสื่อต่างๆ** มีทั้งการมาบันทึกภาพในพื้นที่และเชิญไปออกรายการสด ซึ่งปีหนึ่งประมาณ ๒-๓ ครั้ง
- **การให้คำปรึกษา**
- **การฝึกปฏิบัติ**
- **การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน**

ครูสุทธินันท์ได้นำประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเองเผยแพร่แก่ผู้ที่สนใจทำให้สามารถแก้ไขปัญหาสภาพความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างได้ผล นำความรู้ที่มีถ่ายทอดให้แก่เยาวชน ประชาชนที่สนใจ เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การที่ ครูสุทธินันท์ **ปรัชญพุทธิ** เป็นบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีให้เป็น **ครูภูมิปัญญาไทย** เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชนิพนธ์ปฏิวัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

ครูสุทธีนันท์ ปรัชญพฤทธิ หรือที่ชาวอีสานมักจะเรียกขานว่า ครูบาสุทธีนันท์ นั้น ปัจจุบันอายุ ๕๓ ปี เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นบุตรของ นายเทียบ และนางสมบุรณ์ ปรัชญพฤทธิ สมรสกับ นางสาวฉวี มีบุตรด้วยกัน ๔ คน

การศึกษา

- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

เกียรติคุณที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้รับเลือกให้เป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขาปลูกสร้างสวนป่า
- พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับรางวัลจากองค์การ FAO สาขา Outstanding Accomplishments in Tree Farming
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณจากกรมป่าไม้ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์ในเรื่อง ป่าไม้ และเป็นตัวแทนประเทศไทยเข้าร่วมประชุมเรื่อง ยุคาลิปตัสโลก ปี ๒๕๓๖
- พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นตัวแทนของประเทศไทยร่วมประชุมองค์การระหว่างประเทศร่วมกับมูลนิธิ ซาซากาวา ประเทศญี่ปุ่น ที่ประเทศฟิลิปปินส์
- พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต กิตติมศักดิ์ จากสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์
- พ.ศ. ๒๕๔๔ ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๑ ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ภาคผนวก

นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

ฉบับได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

ความเป็นมา

จากการทบทวนบทเรียนของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปว่า การพัฒนาประเทศไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤตนานาประการ การพัฒนาคนหรือการศึกษาโดยรวม ก็เป็นไปตามแนวทางของตะวันตกเป็นสำคัญ ฉะนั้น เพื่อให้การพัฒนาคนต่อแต่นี้ไปได้รับการแก้ไขให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมไทย การนำเอาภูมิปัญญาที่สั่งสมไว้ในบ้านเมืองมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนหรือการปฏิรูปการศึกษาจึงมีความจำเป็นและสำคัญยิ่ง จะต้องนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการจัดเกลาหลักของสังคมนั้น มิได้เอื้อให้ผู้เรียนส่วนใหญ่เรียนรู้เรื่องราวและภูมิปัญญาของสังคมไทยที่สั่งสมสืบทอดมาในอดีตเท่าที่ควร ยิ่งไปกว่านั้นการนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการศึกษา ผู้รู้ก็มีจำนวนจำกัดและส่วนใหญ่ก็สูงอายุ มีแต่จะล่วงลับไป ความรู้ความชำนาญที่สั่งสมไว้ก็ดับสูญตามไปด้วย

อย่างไรก็ดีการนำเรื่องภูมิปัญญาไทยมาผสมผสานเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อสังคมที่ดีขึ้น จะต้องคำนึงถึงธรรมชาติของภูมิปัญญาที่มีลักษณะเป็นพลวัต และจำเป็นต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งการดำเนินงานในเรื่องดังกล่าว มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ดำเนินการอยู่บ้างแล้ว แต่นับว่ายังไม่เพียงพอ และยังมีได้ประสานเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่เป็นไปตามธรรมชาติของสังคมทั้งในชนบทและในเมือง

การจัดทำนโยบายและแผนงานส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา จึงมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ภูมิปัญญาถูกนำเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเหมาะสมและมีเอกภาพเชิงนโยบายในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสร้างพลังขับเคลื่อนที่เกิดจากความรอบรู้จัดเจนของคนไทยหลายชั่วคนให้กับสังคมไทยในอนาคต

ขอบเขตและวิธีดำเนินงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดตั้งคณะทำงานขึ้นเพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องภูมิปัญญาเพื่อผลักดันให้เกิดการเรียนรู้อันพึงประสงค์โดยได้ดำเนินการดังนี้ :

๑. สำรวจ ศึกษาค้นคว้างานวิจัยและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาในระดับพื้นที่การศึกษาทั้งของไทยและต่างประเทศ แล้ววิเคราะห์ สรุปสาระสำคัญไว้ประกอบการพิจารณา

๒. สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้รู้ ผู้ชำนาญการ ตลอดจนประชุมสัมมนาระดมความคิด จากประดาผู้รู้

๓. จัดทำร่างนโยบายและแผนงานการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา สำหรับเสนอรัฐบาลใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการฟื้นฟูภูมิปัญญาเพื่อการจัดการศึกษา ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

นโยบาย

เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นฐานรากและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จึงได้กำหนดไว้เป็นนโยบายดังนี้

๑. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้ เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

๒. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครุภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่างและชี้นำ ด้านวิถีคิด วิถีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมามาก

๓. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๔. ประมวลคลังข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะ องค์กรและเครือข่ายภูมิปัญญา ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่องงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญา มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น

ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาพยาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ กวีศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรม ภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่นการถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีประเพณีต่างๆ

ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับคามนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

ครุภูมิปัญญา หมายถึง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่งด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน และได้รับการยกย่องให้เป็น “ครุภูมิปัญญาไทย” เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

วิสัยทัศน์

ภูมิปัญญาไทยจะได้รับการฟื้นฟูและนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยถือเป็นส่วนสำคัญยิ่งยึ่งส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษาสำหรับคนทั้งชาติ และเป็นไปเพื่อเน้นคุณค่าทางจิตพิสัยเพื่อนำไปสู่ดุลยภาพอย่างยั่งยืน จนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาคนและสังคมตามแนวทางที่เหมาะสมแก่ประเทศไทย

แผนงานที่ ๑ การส่งเสริมคฤงมิบัญญัติไทยในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อนำสาระและกระบวนการเรียนรู้เรื่องคฤงมิบัญญัติเข้าสู่การศึกษา ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย
๒. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาด้านคฤงมิบัญญัติให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง ต่อการจัดการศึกษาทุกระดับ และทุกระบบ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เอกชน และภาครัฐ
๓. มีการนำนวัตกรรม สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้ในการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศด้านคฤงมิบัญญัติเพื่อการศึกษา

เป้าหมาย

๑. มีการฟื้นฟูและพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้คฤงมิบัญญัติทุกระดับการศึกษา โดยคำนึงถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมอันหลากหลายของท้องถิ่น
๒. มีสถาบัน หรือองค์กรรับผิดชอบงานคลังข้อมูลคฤงมิบัญญัติ รวมถึงการศึกษาวิจัยและพัฒนาคฤงมิบัญญัติอย่างเป็นองค์รวม
๓. มีเครือข่ายบุคคล สถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้หลายลักษณะ ร่วมพัฒนาการเรียนรู้เรื่องคฤงมิบัญญัติ
๔. มีระบบข้อมูลสารสนเทศคฤงมิบัญญัติไทยที่ทันสมัย และเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกระดับและทุกระบบ

มาตรการ/วิธีการ

๑. รัฐต้องสนับสนุนให้โรงเรียนหรือชุมชนที่มีความพร้อม ประสานการจัดทำแผนและพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน
๒. ให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามรรฐสาระและกระบวนการเรียนรู้เรื่องคฤงมิบัญญัติ ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต วิถีวัฒนธรรม ศาสนา ตลอดจนวิธีการและองค์ความรู้ เรื่องนี้ให้เป็นส่วนสำคัญหนึ่งของการศึกษา
๓. สนับสนุนให้มีสถาบัน หรือองค์กร ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ รับผิดชอบงานคลังข้อมูลคฤงมิบัญญัติ ตลอดจนการศึกษาวิจัยและพัฒนาเรื่องคฤงมิบัญญัติ
๔. สนับสนุนให้มีการนำนวัตกรรม สื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการพัฒนากลังข้อมูลและกระบวนการเรียนรู้คฤงมิบัญญัติ
๕. สนับสนุน ประสานงาน เครือข่ายคฤงมิบัญญัติให้ร่วมมรรฐรงค์สร้างจิตสำนึกที่เหมาะสมและร่วมจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย
๖. พัฒนาคครูและกระบวนการถ่ายทอดคฤงมิบัญญัติอย่างต่อเนื่อง

แผนงานที่ ๒ การส่งเสริม การสำรวจ และการวิจัยเรื่องคฤงมิบัญญัติในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อสำรวจ รวบรวม วิเคราะห์และประมวลข้อมูลคฤงมิบัญญัติไทยทุกระดับ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

๒. เพื่อฟื้นฟู เลือกเฟ้น และพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้เป็นระบบ สามารถนำมาใช้ในการศึกษาอย่างคุ้มค่าและสมจริง

๓. เพื่อแสวงหาและเลือกสรรวิธีการวิจัยที่เหมาะสมในการศึกษา-พัฒนาการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา

๔. เพื่อพัฒนารูปแบบการนำเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญามาใช้ในระบบการศึกษา

เป้าหมาย

๑. มีระบบข้อมูลองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา

๒. มีเครือข่ายการวิจัยทำหน้าที่ในการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญา

๓. มีเครือข่ายสถานศึกษาเพื่อทำวิจัยและนำผลการวิจัยไปใช้พัฒนาการเรียนรู้

มาตรการ/วิธีการ

๑. ส่งเสริม สนับสนุน ให้สถาบันอุดมศึกษาและหน่วยวิจัยทุกภูมิภาคให้ทำการวิจัยและขยายผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาอย่างกว้างขวาง โดยทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัยสาระภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต วิถีวัฒนธรรม ศาสนา ตลอดจนวิธีการนำมาใช้พัฒนาการศึกษา

๒. เสริมสร้างและประสานงาน ให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง นักวิจัย ผู้รู้ ชาวบ้าน นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างองค์ความรู้เรื่องภูมิปัญญาเพื่อการศึกษา

๓. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานเครือข่ายคลังข้อมูลภูมิปัญญาไทย เพื่อการนำมาใช้ประโยชน์และขยายผลสู่การพัฒนาการศึกษาในทุกระดับ ทุกระบบ

แผนงานที่ ๓ การยกย่องครุภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อยกย่องและเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญา ให้มีบทบาทสำคัญในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษา ในฐานะ “ครุภูมิปัญญา” ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง

๒. เพื่อให้ครุภูมิปัญญา สามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างมีศักดิ์ศรี

เป้าหมาย

๑. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครุภูมิปัญญา” ตลอดจนทำข้อกำหนดในเรื่องสวัสดิการที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ผลงานและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง

๒. มีการจัดระบบการตอบแทนการปฏิบัติภารกิจของครุภูมิปัญญา โดยความร่วมมือของเครือข่ายภูมิปัญญาและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

มาตรการ/วิธีการ

๑. ประสานกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง สืบค้นและจัดทำฐานข้อมูล เกี่ยวกับผู้ทรงภูมิปัญญา เพื่อพิจารณาและยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น “ครุภูมิปัญญา”

๒. ส่งเสริม สนับสนุนและประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการยกย่องผู้ทรงภูมิปัญญาด้านต่างๆ เพื่อสร้างระบบการยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญา ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยกำหนดค่าตอบแทนในการปฏิบัติภารกิจและกิจกรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม

๓. จัดทำทำเนียบครุภูมิปัญญาพร้อมคู่มือถ่ายทอดเพื่อการเผยแพร่

แผนงานที่ ๔ การบริหารและจัดการในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้มีกลไกในการบริหารและจัดการที่มีประสิทธิภาพในการนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

๒. เพื่อให้ประชาชน เอกชน และภาครัฐร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินงานส่งเสริม ภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา
เป้าหมาย

๑. เกิดพลังทางสังคมในการมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่ระบบการศึกษาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒

๒. มีเครือข่ายภูมิปัญญาในทุกระดับทุกภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ/ระบบต่างๆ

๓. มีกองทุนของประชาชนสนับสนุนการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การจัดการศึกษา

มาตรการ/วิธีการ

๑. สำรวจ รวบรวมและศึกษาภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ทั้งในรูปของผู้ทรงภูมิปัญญาองค์กรชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ในการบริหารและจัดการ

๒. จัดทำตัวชี้วัดภูมิปัญญาเพื่อประโยชน์ในการติดตามและประเมินผลแผนงาน

๓. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานเครือข่ายของประชาชน เอกชนและภาครัฐให้ร่วมการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา

๔. จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา

๕. ให้มีคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานและระดมทรัพยากรเพื่อการดำเนินงานด้านภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา โดยมีสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทยเป็นสำนักงานเลขานุการและประสานงาน

๖. ทบทวนกฎ ระเบียบต่างๆ ให้มีผลเอื้อต่อการสนับสนุนแผนงานต่างๆ ได้ เกิดผลในทางปฏิบัติ

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย (เอกสาร
อัดสำเนา). กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๕.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แนวคิดและประสบการณ์ผู้ทรงปัญญาไทย (เอกสารอัดสำเนา).
กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๕.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ข้อมูลเบื้องต้นครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑ ประจำปี ๒๕๔๒.
กรุงเทพมหานคร : ทีพีพรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :
พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๒.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. โรงพิมพ์
การศาสนา, ๒๕๔๐.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๔๐. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๓๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๓๘.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการ
จัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๒.
- มูลนิธิหมู่บ้าน. คนดีศรีสังคม ปี ๒๕๓๔ (เอกสารอัดสำเนา). กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๔.
- มูลนิธิหมู่บ้าน. คนดีศรีสังคม ปี ๒๕๓๕ (เอกสารอัดสำเนา). กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕.
- มูลนิธิหมู่บ้าน. คนดีศรีสังคม ปี ๒๕๓๗ (เอกสารอัดสำเนา). กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๗.
- มูลนิธิหมู่บ้าน. คนดีศรีสังคม ปี ๒๕๓๘ (เอกสารอัดสำเนา). กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๘.
- มูลนิธิหมู่บ้าน. คนดีศรีสังคม ปี ๒๕๔๒ (เอกสารอัดสำเนา). กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒.

**ทำเนียบและที่อยู่
ครุฑมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑**

คฤภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้านเกษตรกรรม (เกษตรธรรมชาติ)

นายคำเคื่อง ภาณี

๕๐ หมู่ ๘ บ้านโนนเขวา

ตำบลหัวฝาย อำเภอแคนดง

จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๕๐

โทร. (๐๑) ๖๐๐-๕๕๑๖

ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ)

นางฉวีวรรณ พันธุ

๒๓/๕ ถนนมิโชคชัย บ้านพักข้าราชการ

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

โทร. (๐๔๓) ๕๑๑-๒๔๔

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

นายทองคำ แจ่มใส

๑๕ หมู่ ๑๕ ตำบลจันดุม

อำเภอพลับพลาชัย

จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๒๕๐

โทร. (๐๑) ๒๖๕-๔๕๐๔

ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ)

นายประคอง มนต์กระโทก

๒๕ หมู่ ๔ ตำบลพลับพลา

อำเภอโชคชัย

จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๑๕๐

ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์)

นายมัน สามสี

๕๗ หมู่ ๒ บ้านโสกขุมปูน

ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม

จังหวัดยโสธร ๓๕๑๔๐

โทร. (๐๕๔) ๗๑๓-๖๓๐

ด้านการแพทย์แผนไทย

(การรักษาสุขภาพแบบองค์รวม)

นายยงยุทธ ศรีนุชกร

๗๔ หมู่ ๔ ตำบลก้านเหลือง

อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น ๔๐๒๓๐

โทร. (๐๔๓) ๒๒๑-๔๕๓

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้านศิลปกรรม

(การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำซิ่ง)

นางราตรีสวัสดิ์ อุ่นทะยา (ราตรี ศรีวิไล)
๕๑/๖๐ ซอยหมู่บ้านเสรี ถนนมิตรภาพ
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร. (๐๑) ๘๗๑-๕๘๖๘

ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีเกษตร)

นายเล็ก กุดวงศ์แก้ว
๒๓๕ หมู่ ๕ บ้านบัว
ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก
จังหวัดสกลนคร ๔๗๑๘๐
โทร. (๐๔๒) ๗๑๕-๒๕๗ (ตามตัว ๑๐ นาที)

ด้านเกษตรกรรม

(การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)

นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤษ์
๓๔ บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย
อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๕๐
โทร. (๐๑) ๘๗๒-๕๖๐๐

ภาคเหนือ

ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี
พระครูพิทักษ์นันทคุณ
วัดอรัญญาวาส ตำบลในเวียง
อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐
โทร. (๐๕๕) ๗๑๐-๑๒๐

ด้านศิลปกรรม (การจับขอ)
นายคำผาย นุปิง
๘๗ หมู่ ๓ บ้านห้วยนา
ตำบลท่าน้ำว้า กิ่งอำเภอภูเพียง
จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐
โทร. (๐๕๕) ๗๔๑-๗๔๑

คฤภุมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

ภาคเหนือ

ด้านศิลปกรรม (การแกะสลักไม้)

นายคำอ้าย เดชดวงตา

ศูนย์ส่งเสริมชุมชนหัตถกรรม

๓๓ หมู่ ๕ ตำบลบ้านร้อง

อำเภอเวียง จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐

โทร. (๐๕๔) ๓๖๕-๒๒๕

ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

นายจอณี โอโดชา

๒๑ หมู่ ๔ บ้านหนองเต่า

ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง

จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๖๐

ด้านเกษตรกรรม (เกษตรผสมผสาน)

นายชูศักดิ์ หาดพรม

บ้านแสงเทียน

๑๑๘ ตำบลเมืองจันท์ กิ่งอำเภอภูเพียง

จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

ด้านภาษาและวรรณกรรม (การขับขอม)

นางบัวซอน ถนอมบุญ

๕๑ หมู่ ๓ ตำบลป่าดุ่ม อำเภอพร้าว

จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๕๐

โทร. (๐๕๓) ๘๘๕-๕๐๔

ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

(การทอผ้า)

นางประนอม ทาแปง

๔๖ หมู่ ๒ ตำบลหัวทุ่ง

อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ๕๔๑๕๐

โทร. (๐๕๔) ๕๘๓-๔๔๑

ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

(การทอผ้า)

นางสาวศรีสวัสดิ์ คำรังษี

๒๗ หมู่ ๔ บ้านทุ่งสูง ตำบลงอบ

อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ๕๕๑๓๐

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

ภาคใต้

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (ธนาคารชีวิต)

พระครูพัฒนโชติ

วัดดอน หมู่ ๘ ตำบลคูเต่า

อำเภอหาดใหญ่

จังหวัดสงขลา ๙๐๑๑๐

โทร. (๐๗๔) ๔๗๐-๔๐๕

ด้านเกษตรกรรม (เกษตรยั่งยืน)

นายเคียง คงแก้ว

สวนคงแก้ว ๑๒๕ หมู่ ๔

ตำบลบ้านนา กิ่งอำเภอศรีนครินทร์

จังหวัดพัทลุง ๙๓๐๐๐

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

(การออมทรัพย์)

นายชบ ยอดแก้ว

๓๘ หมู่ ๓ ตำบลน้ำขาว

อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ๙๐๑๓๐

โทร. (๐๗๔) ๓๗๑-๑๐๓

ด้านเกษตรกรรม (สวนสมรม)

นายตรีวุธ พาระพัฒน์

๒๕๓ หมู่ ๕ บ้านคีรีวง

ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๒๓๐

โทร. (๐๗๔) ๓๒๓-๔๔๓

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

นายประยงค์ วรรณรงค์

๕๑ หมู่ ๕ ตำบลไม้เรียง อำเภอนาวัง

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๙๐๑๕๐

โทร. (๐๑) ๕๐๕-๗๔๔๑

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน

(ระบบบัญชีชาวบ้าน)

นายฝาก ตรีถวัลย์

๘๒ หมู่ ๔ ตำบลบ้านกลาง อำเภอเชียรใหญ่

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๑๕๐

โทร. (๐๗๕) ๓๔๘-๒๔๓ (ตามตัว)

ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑

ภาคใต้

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
(การออมทรัพย์)
นายลักข์ หนูประดิษฐ์
๕๐ หมู่ ๗ ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา ๙๐๑๑๐
โทร. (๐๗๔) ๒๕๓-๗๖๗

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
(การออมทรัพย์)
นายอัมพร ดั่งปาน
๑๕/๑ หมู่ ๓ ตำบลคลองเปือยะ
อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ๙๐๑๓๐
โทร. (๐๗๔) ๓๒๕-๔๕๗

ภาคกลางและภาคตะวันออก

ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพร)
พระครูสุธรรมนาถ
วัดปลักไม้ลาย
ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน
จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๔๐
โทร. (๐๓๔) ๒๐๔๐๔๔

ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-อีแซว)
นางเกลียว เสรีกิจ (ขวัญจิต ศรีประจันต์)
๕ หมู่ ๑ ตำบลสนามชัย
อำเภอเมือง
จังหวัดสุพรรณบุรี ๗๒๐๐๐
โทร. (๐๓๕) ๕๒๑-๗๐๖

ด้านศิลปกรรม (ดนตรีไทย)
นายจ้อน ไทรวีมาน
๒/๘ หมู่ ๑๒ ตรงข้ามโรงเรียนบางพลี
ราษฎร์บำรุง อำเภอบางพลี
จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๕๔๐
โทร. ๓๓๗-๓๔๑๑

ด้านเกษตรกรรม (วนเกษตร)
นายวิบูลย์ เข็มเฉลิม
สวนวนเกษตรห้วยหิน
๒๒๔ ตำบลดาดกระทิง อำเภอสนามไชยเขต
จังหวัดฉะเชิงเทรา ๒๔๑๖๐
โทร. (๐๓๘) ๕๕๗-๔๔๑

การประชุมปัญหาไทย รุ่นที่ ๑

ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
(สหกรณ์เครดิตยูเนียนพัฒนา)

นายสำรวย มีสมชัย

๗๐/๒ หมู่ ๖ ตำบลพระยาบันลือ

อำเภอลาดบัวหลวง

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๒๓๐

โทร. (๐๑) ๒๕๗-๒๘๗๕

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ดร.รุ่ง แก้วแดง

ดร.พิสิฐ เจริญวงศ์

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ที่ปรึกษากลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

บรรณาธิการ

นางสาวสุทธาสินี วัชรบูล

นายถวัลย์ มาตรฐาน

ผู้อำนวยการกลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

นักวิชาการศึกษา ๘ กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้เขียนและผู้เรียบเรียง

นางสาวสุทธาสินี วัชรบูล

นายถวัลย์ มาตรฐาน

นางสาวสาวยารุณ บุญคง

นักวิชาการศึกษา ๗ กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้ประสานงาน

นางโชติกา วรรณบุรี

นักวิชาการศึกษา ๖ กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้จัดพิมพ์ต้นฉบับ

นางสาวบุศรา บุญเกิด

ออกแบบปก

นางสาวสุทธาสินี วัชรบูล

นายถวัลย์ มาตรฐาน

ดร.กฤษณ์ปัญญา นมางตั้ง บุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาด้านหนึ่ง
ด้านใด เป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวมาอย่าง
ต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน และได้รับการ
ยกย่องให้เป็น “**ดร.กฤษณ์ปัญญาไทย**” เพื่อทำหน้าที่ต่างทอดภูมิปัญญา
ในการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ
การศึกษาตามอัธยาศัย ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พุทธศักราช ๒๕๔๒